

TOPLUM, KÜLTÜR, DİL ÜÇGENİNDE GÖÇÜN YANSIMALARI: ALMANYA ÖRNEĞİ¹

REFLECTIONS OF MIGRATION IN THE TRIANGLE OF SOCIETY, CULTURE AND
LANGUAGE:
THE CASE OF GERMANY

Hatice Deniz CANOĞLU*

Öz

Dil, tarih boyunca çeşitli nedenlerle değişime uğramakta ve göç gibi sınırlara direkt olarak etki eden kültürel değişkenlerin etkisiyle sürekli olarak yenilenmektedir. Göç ile birlikte ortaya çıkan çokdilli bağlam, toplum, kültür ve dil üçgeninde gerçekleşen değişim süreçleri için önemli bir zemin oluşturmaktadır. Bu çalışma, Almanya'da yaşayan Türk göçmen kuşakları örneğinde göç ortamında ortaya çıkan dilsel ve sosyokültürel etkileşimleri analiz eden toplumdilbilimsel bir araştırmadır. Bu çok yönlü hedefi teorik olarak temellendirmek için çalışma kapsamında göç olgusunun toplum, kültür ve dil üçgenindeki yansımalarını inceleyen farklı alanlara ait multidisipliner bir yaklaşım benimsenmiştir. Çalışmanın amacı Türk göçmen kuşakların gündelik konuşmalarında öne çıkan dilsel çeşitliliğin temel dinamiklerini niteliksel ve niceliksel olarak araştırmaktır. Bu doğrultuda, çalışmanın veri temeli, Berlin'de yürütölen bir saha araştırması sırasında toplanan ve Almanya'nın farklı bölgelerinden örneklemlerle çeşitlendirilen farklı kuşaklara ait Türk göçmenlerin günlük yaşamlarındaki konuşmalarından oluşan bir derleme dayanmaktadır. Çalışma kapsamında öncelikle dört kuşak Türk göçmenin dil materyalinde Almanca ve Türkçe arasındaki temas noktaları incelenmiş ve Türk göçmenlerin varyasyon mekanizmaları detaylı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Almanca ve Türkçenin farklı kuşaklar tarafından günlük kullanımı ve bu kuşaklara ait derlem verilerindeki istatistiksel dağılımı çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında yalnızca Almanya'da kentsel ve çok dilli bağlamlarda yaşayan Türk göçmen kuşaklarının dil kullanımı değil, aynı zamanda kuşaklara özgü iletişim davranışları da incelenerek, göç ortamında ortaya çıkan etkileşim noktaları toplum, kültür, dil üçgeninde yorumlanmaya ve Almanya'ya işçi göçünün göç ve çoğunluk toplumu üzerindeki dilsel ve sosyokültürel etkilerinin ortaya koyulmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Göç, Çok Dillilik, Dil Teması, Almanya

Abstract

Language has been changing for various reasons throughout history and is constantly being renewed under the influence of cultural variables that directly affect borders, such as

Makale Gönderim Tarihi: 10.10.2023

Makale Kabul Tarihi: 12.10.2023

¹ Bu çalışma Almanya'da "Der deutsch-türkische Mehrsprachigkeitskontext. Etappen des Sprachwandels im Generationenverlauf türkischer Migranten" (Almanca-Türkçe Çokdillilik Bağlamı. Türk Göçmenlerin Kuşaklar Boyunca Dil Değişim Aşamaları) başlığıyla yayımlanan doktora tez çalışmamın bir bölümünden üretilmiş olup, bu çalışma kapsamında elde edilen üç kuşağa ait verilerin dördüncü kuşağa ait veriler de dahil edilerek genişletilmesine dayanmaktadır.

* Arş. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Faköltesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, hatice.deniz.canoglu@ege.edu.tr; ORCID: 0000-0001-5079-6850

migration. The multilingual context emerges as an important ground for the processes of change in the triangle of society, culture and language. This study is a sociolinguistic research that analyses the linguistic and sociocultural interactions that occur in the migration environment in the case of Turkish immigrant generations living in Germany. In order to theoretically ground this multifaceted objective, the study adopts a multidisciplinary approach from different fields that examine the reflections of the phenomenon of migration in the triangle of society, culture and language. The aim of the study is to qualitatively and quantitatively investigate the basic dynamics of linguistic diversity in the everyday speech of Turkish immigrant generations. Accordingly, the data base of the study is based on a collection of everyday speech of Turkish migrants belonging to different generations collected during a field research in Berlin and diversified with samples from different regions of Germany. Within the scope of the study, firstly, the points of contact between German and Turkish in the language material of four generations of Turkish immigrants were examined and the variation mechanisms of Turkish immigrants were analyzed in detail. The daily use of German and Turkish by different generations and their statistical distribution in the corpus data of these generations constitute the focus of the study. In this context, within the scope of the study, not only the language use of the Turkish immigrant generations living in urban and multilingual contexts in Germany, but also the communication behaviours specific to the generations will be examined, the interaction points emerging in the migration environment will be interpreted in the triangle of society, culture and language, and the linguistic and sociocultural effects of labour migration to Germany on immigration and the majority society will be revealed.

Key Words

Migration, Multilingualism, Language Contact, Germany

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri devam eden bir olgu olan göç, hem akademik çalışmaların hem de toplumun önemli bir odak noktası olarak yüzyıllardır geniş kitlelere ulaşmış ve her defasında büyük ilgi uyandırmıştır. Göç, küresel bir olgudur ve Bade/Oltmar'ın aynı adı taşıyan kitaplarında da tanımladıkları gibi insanlık tarihine ait "normal bir durumdur" (2004, s.1)². İnsanoğlu binlerce yıldır yer değiştirmektedir ve dünyanın farklı bölgelerindeki göç hareketlerinin binlerce yıl daha toplumun bütününde değişikliklere yol açacağı söylenebilir. Sosyolog Petrus Han da bu bağlamda göç hareketlerinin çok eski zamanlara dayanan tarihini şu şekilde tarif etmektedir:

"Göç hareketleri tüm zamanlarda gözlemlenebilir. İnsanlığın kültürel tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Biçimleri, insanların sosyo-kültürel ve maddi yaşam koşullarındaki değişimlerle birlikte zaman içerisinde sürekli olarak değişmiştir." (2010, s.5)

Han'ın tanımı, göç hareketlerinin toplumların yapısını ve böylece tarihini kalıcı olarak şekillendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Göç ortamında yabancı kültürle karşılaştığında, süregelen gündelik alışkanlıklar sorgulanır. Bu sorgulama beraberinde, toplumsal sınırların yeniden düzenlenmesine ve böylece yeni kültürel yorumlama sistemlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu anlamda, göçmenlerin göç toplumuna entegrasyonu, iki kutup arasındaki sınırların ortadan kalktığı bir senkronizasyon süreci olarak yorumlanabilir. Bu süreç sonunda kültürlerarası diyalogun gerçekleşebilmesi için serbest bir alan ortaya çıkmaktadır. Ancak bu senkronizasyon tek taraflı olarak gerçekleşmez; senkronizasyonun tamamlanma sürecinde iki farklı kültürel değer sistemi arasında karşılıklı bir gidiş geliş söz konusudur. Göç kaynaklı uzun süreli temas durumlarında her iki taraf da birbirini etkiler. Başka bir deyişle; göçmenler ev

² Almanca eser ve kaynaklardan yapılan alıntılar yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

sahibi topluma entegrasyon süreçlerinde sadece kendileri yeni topluma uyum sağlamazlar, yerli olan da bu süreçte değişir ve yenilenerek yoluna devam eder. Ünlü göç araştırmacısı Klaus Bade'ye göre, entegrasyonun özünü oluşturan göç bağlamındaki sınır geçişleri, yalnızca göçmenler ve yerel halk arasındaki karşılaşmaya, yani insanların sınırlar ötesi hareketine indirgenemez (2008, s.19). Bade'ye göre göç bağlamındaki kültürlerarası karşılaşmalar, bir yandan yerli halkın kendisine çizdiği görünmez sınırlar, diğer yandan ötekiyle arasındaki sınırlar ve son olarak da her iki kutbun kültürlerarası diyalog yeteneğiyle ortaya çıkan sınırlar ötesi alan tarafından karakterize edilmektedir (ibid.). Toplumun çeşitlenmesine yol açan ve bir arada yaşamayı şekillendiren asıl etken, burada da sözü edilen bu kültürel farklılık, yani göçün çoklu ve çeşitli karakteridir. Bu bağlamda, 'kültürlerarası', 'çok dilli', 'çok kültürlü' gibi terimler, küreselleşme çağında toplumdaki yapısal değişimi kavramanın anahtarı olarak gösterilebilir.

Alman tarihi de, yüzyıllar boyu kitlesel göç hareketleriyle güçlü bir şekilde şekillenmiştir. Bade/Oltmer'e göre Almanya, "sınırları yüzyıllar boyunca akıp giden bir mekândır" (2008, s.141). Yaklaşık 13,4 milyon yabancıyla Almanya bugün dünyanın en fazla yabancı nüfusuna sahip ülkelerinden biridir ve bu nedenle açıkça bir göç ülkesi olarak tanımlanabilir³. Günümüzün çok kültürlü Alman toplumu, Alman göç ve çok dillilik araştırmalarının çıkış noktasını oluşturmaktadır. Almanya'ya Türk göçü, bu kılavuz kavramın merkezinde yer almakta ve uzun süredir büyük ilgi görmektedir. Göç ve entegrasyon konusundaki akademik ve toplumsal tartışmaların en önemli ilham kaynağı olan Türkler, Almanya'da her zaman Avrupa genelinden daha fazla tartışılmaktadır (Karakışoğlu 2008: 1054). Sosyolojik, dilbilimsel, sosyal-psikolojik ve kültürel çalışmalarda ve siyasi söylemlerde Türk göçmenler ile onların entegrasyon süreçleri her zaman özel bir ilgi uyandırmıştır. Bu bağlamda, Almanya'da süregelen göçe ilişkin akademik tartışmaların, Türk-Alman etkileşiminin farklı dinamikleri tarafından yönlendirildiği söylenebilir. Almanya'da yaşayan Türk göçmen nüfusunun entegrasyon süreci, dilleri ve sosyal yapıları, bugüne kadar göç bağlamında yeniden yorumlanan kültürel ve dilsel sınırları açıklamak için bir platform işlevi görmüş ve işçi göçünün ilk yıllarından itibaren akademik araştırmaların yönünü belirlemiştir.

Göç bağlamında farklı kültürlerin iç içe geçmesi, sınırların yeniden çizilmesi ve var olan toplumsal kategorilerin yeniden yorumlanması, kendini en açık şekilde 'dil' üzerinden göstermektedir. Göç ile birlikte ortaya çıkan dil çeşitliliğine olan ilgi son yıllarda tüm dünyada muazzam bir artış göstermiş, özellikle Almanya'da ilk işçi göçüyle birlikte başlayıp yarım asrı aşkın süredir devam eden göç ve entegrasyona dair tartışmalar yeniden alevlenerek, yoğun bir şekilde araştırılan bir konu haline gelmiştir. 'Günümüz'⁴ Almancasının göç ortamında gerçekleşen dilsel ve kültürel temas nedeniyle güçlü bir şekilde şekillendirildiğini gösteren araştırmalar, dil çeşitliliğinin göç sürecinin en dikkat çekici sonuçlarından biri olarak yorumlanabileceğini ortaya koymaktadırlar (Dirim/Auer 2004, Keim 2008, Cindark 2010, Wiese 2012, Canoğlu 2012, Bracker 2017, Schumann 2021). Ancak burada bahsedilen çeşitlilik sadece Alman dilinin sınırları içerisinde gerçekleşmemekte, Almancanın diğer dillerle teması sonucu ortaya çıkmakta ve genellikle göç hareketleriyle ilişkilendirilmektedir. Bilindiği gibi dil, göç sürecinde sadece Almanya'da değil, neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde geçirgen hale gelmiştir (Plewnia 2011: 7). Bu bağlamda küreselleşmenin dil çeşitliliği üzerindeki kontrolsüz etkisi de dikkat çekicidir. Göç hareketlerinin yarattığı ve küreselleşme tarafından güçlü bir biçimde şekillendirilen dilsel hareketlilik, sadece Almanya'da değil Avrupa çapında yürütülen dilbilim araştırmaları için oldukça önemli bir odak noktası oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bugüne kadar yapılan araştırmalarda Almanya örneğinde olduğu gibi Avrupa'nın da çok dilli

³<https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/auslaendische-bevoelkerung-staatsangehoerigkeit-jahre.html>

⁴ Günümüz Almancası terimi bu çalışma kapsamında, küreselleşmenin, göçün ve çok dilliliğin etkisiyle şekillenen Alman dilini ifade etmektedir.

olarak nitelendirilmesi tesadüf değildir. Bu nedenle Almanya’da yaşayan göçmenlerin çok dilli konuşma pratikleri Alman ve Avrupa kültür tarihinin en dinamik unsurlarından biri olarak kabul edilebilir (Keim 2012: 1).

Bu noktadan hareketle bu çalışma, Almanya’da yaşayan Türk göçmen kuşaklarının gündelik konuşmalarında yer alan dilsel çeşitliliğin temel dinamiklerini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın veri temeli, Almanya’nın farklı bölgelerinde yaşayan dört kuşak Türk göçmenin günlük konuşma pratiklerinin toplumdilbilimsel ve etnografik bir araştırma çerçevesinde analizine dayanmaktadır. Bu nedenle çalışmanın odak noktasında sadece Almanya’da yaşayan Türk göçmen kuşaklarının dil kullanımı değil, aynı zamanda kuşaklara özgü iletişim davranışları da yer almaktadır. Bu amaçla çalışmanın veri toplama, analiz ve değerlendirme süreçlerinde, Almanca-Türkçe göç ortamında ortaya çıkan dilsel ve sosyokültürel etkileşim süreçlerini her yönden tanımlayabilmek için, sadece elde edilen konuşma materyallerine değil, aynı zamanda araştırmanın yürütüldüğü çevrenin etnografik özelliklerine ve incelenen grubun sosyokültürel yapısına da önemli bir yer verilmiştir. Böylece Almanya’da yaşayan dört kuşak Türk göçmenin nesiller boyu geçirdikleri değişim süreçlerinin, Almanca ve Türkçeyle olan ilişkileri bağlamında analiz edilmesi ve bunun göç ve çoğunluk toplumdaki dilsel ve sosyokültürel etkilerinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

2. GÖÇ, TOPLUM VE DİL ÜÇLEMESİ ÇERÇEVESİNDE YÜRÜTÜLEN ARAŞTIRMALARDA ALMANYA’YA TÜRK GÖÇÜ

İkinci Dünya Savaşı, Alman göç söyleminde bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Türk göç tarihi açısından da bu dönem çok önemli bir yeni başlangıca işaret etmektedir. Mayıs 1945’te savaşın sona ermesi, Alman nüfusu için yalnızca toplumsal değil, ekonomik anlamda da oldukça zor geçecek bir dönemin başlangıcı olmuştur. Savaş sonrası yıllarda Almanya’da büyük göç dalgaları yaşanmış ve yıkılan toplumu ekonomik olarak yeniden ayağa kaldırmak için Almanya çeşitli ülkelerle iş gücü anlaşmaları imzalamıştır: İtalya (1955), İspanya (1960), Yunanistan (1960), Türkiye (1961), Fas (1963), Güney Kore (1963), Portekiz (1964), Tunus (1965), Yugoslavya (1968) (Bade vb. 2008, 159). İşçi alımının başlaması Almanya’nın yeniden inşası için çok önemli bir adım olarak tanımlanabilir. Misafir işçi hareketinin başlamasıyla birlikte Almanya ‘dışarıya göç veren’ bir ülkeden ‘işgücü ithal eden’ bir ülkeye ve misafir işçilerin nesiller boyu kalıcı ikametleriyle birlikte son olarak bir ‘göç’ ülkesine dönüşmüştür (Bade 1983, 29; 1993, 4; Nuscheler 2004, 119; Hradil 2012, 45). Günümüz Almanya’sındaki kültürel ve dilsel çeşitlilik, bu açıdan savaş sonrası dönemin bir kalıntısı olarak yorumlanabilir. Almanya’da yaşayan göçmen kökenli yaklaşık 23,8 milyon kişi, 2022 verilerine göre toplam nüfusun %28,7’sini oluşturmaktadır; bunlar arasında Türkler %11,89 ile en büyük göçmen grubunu temsil etmektedirler⁵. Burada adı geçen Türklerin çoğu Almanya’da doğmuş, büyümüş ve birçoğu halihazırda Alman vatandaşı olmuşlardır.

Almanya’ya Türk göçü uzun ve göçmen Türkler için oldukça sancılı bir tarihe sahiptir. Türk göç tarihinin her aşaması - işe alım anlaşmasının imzalanması, ilk işçi grubunun ülkeye girişi, ailelerinin gelişi, ikinci kuşağın ilk çocuklarının doğumu ve evliliklerinden torunlarına kadar - belirli sosyo-kültürel deneyimler ile ilişkilidir. Bu bağlamda, her kuşağın söz konusu

⁵ Bkz. İstatistik Ofisi'nin (Destatis) 2022 yılı nüfus sayımı verileri ve İstatistik Ofisi'nin 20 Nisan 2023 tarih ve 158 sayılı basın açıklaması: (<https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Publikationen/Downloads-Migration/statistischer-bericht-migrationshintergrund-erst-2010220227005.html>)

(https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/04/PD23_158_125.html) (Son Erişim: 01.09.2023)
Bu çalışma bağlamında, 'göçmen kökenli' ifadesi, 1950'den bu yana Almanya'ya göç eden ve onların soyundan gelen nüfusun yanı sıra yabancı nüfusu da kapsamaktadır (ibid.)

aşamada kuşağa özgü bir davranış, duygu, dil ve düşünce kalıbına sahip olduğunu ve göç tarihinde iz bıraktığını belirtmek özellikle önemlidir.

Göçün ilk aşaması, iş gücü anlaşmasının imzalanması ve ardından ilk işçi grubunun Almanya'ya girişiyle başlar. Bu aşama 1973 yılında işçi alımının durdurulmasına kadar sürmüştür. İlk nesil göçmenler olarak adlandırılan misafir işçiler, göçün “sorunlu çocukları”⁶ olarak tanımlanmışlar, Almanya'ya gelişleri ve kaldıkları süre, Alman çoğunluk toplumu tarafından geçici bir aşama olarak algılanmıştır. Hatta 1973'teki işçi alımının durdurulmasına kadar Almanya'ya göç eden yabancı işçileri tanımlamak için kullanılan ‘misafir’ işçi terimi, grubun planlanmamış ikametine atıfta bulunmaktadır (Hunn 2005, 9). Bade'ye göre ‘misafir’ tanımlaması, “bunun kalıcı bir olgu haline gelmeyeceği fikrine işaret etmektedir; çünkü misafir sadece kalıcı olarak yerleşmeyen kişidir” (1993, 9). Bu yaklaşım, Türk göçmenlerin yabancı olarak ötekileştirilmelerinde Alman toplumu tarafından merkezi bir referans noktası olarak kullanılmıştır. Bade'nin misafir işçi tanımı bu bağlamda Georg Simmel'in yabancı kavramıyla yakından ilişkilendirilebilir. Simmel de yabancıyı ve onun göç sürecini benzer bir şekilde tanımlamaktadır ve bu bağlamda özünde yakınlık ve uzaklık karşıtlıklarının birleştiği yabancının ikircikliliğine atıfta bulunmaktadır (1992, 764). Misafir işçi olarak tanımlanan bu grup gerçekte Alman toplumuna aittir, ancak varlıklarına her zaman bir gün anavatanlarına dönecekleri beklentisi eşlik eder. Her ne kadar herkes onların kalıcı olduğunu bilse de, bu düşünce onlarca yıl devam etmiştir. Alman toplumu içinde bu ilk kuşak her zaman bir yabancı olarak yaşamıştır. Bu yabancı olarak etiketlenme durumu, entegrasyon tartışmalarıyla birlikte toplumda da ciddi bir şekilde somutlaşmış ve Türkler daha göçün ilk yıllarından itibaren entegrasyon tartışmalarının en önemli dayanak noktasını oluşturmuşlardır. Karin Hunn, *Nächstes Jahr kehren wir zurück (Gelecek Yıl Geri Döneceğiz)* adlı kitabında misafir işçi kuşağının toplumsal olarak ihmal edildiğini ve siyasi olarak son derece ihmalkâr davranıldığını ifade etmektedir:

“Siyasi sorumluların on yıllar süren reddi [...] yabancı işçi göçmenlerin Alman toplumunun bir parçası olarak değil, öncelikle siyasi ve eğitimsel eylem nesneleri olarak algılanmasına yol açtı. Toplumdaki marjinal konumları akademik çalışmalara da yansımıştır: Eski “misafir işçiler” ve onların çocukları çok sayıda sosyolojik ve pedagojik araştırmaya ve sorun incelemesine konu olmuşlardır; ancak Alman tarihine ait oldukları neredeyse hiç düşünülmemiştir.” (2005, 9).

Hann, bu kalışın geri dönüşü olmayan bir göç olarak kabul edilmesinin ve göçmen grupların Alman toplumunun bir parçası olarak algılanmasının siyasi ve bilimsel olarak her zaman göz ardı edildiğine işaret etmektedir (2005, 9). *Gelecek Yıl Geri Döneceğiz* kitabının başlığı bile ilk misafir işçilerin başlangıçtaki fikirlerine bir atıf olarak yorumlanabilir. İş gücü alımının durdurulması, bu açıdan kritik bir karar verme anı olarak algılanabilir: Göçmen işçiler bu noktada ya anavatanlarına geri dönecek ya da ailelerini yanlarına alacaklardı. Bu bağlamda aile birleşimi, göç tarihinde bir kırılma noktası olmuş, Almanya'nın şimdiki heterojen nüfus yapısının ve kuşaklar boyu devam eden Türk-Alman kültürel etkileşiminin temelini atmıştır (Karakışoğlu 2008, 1056). Misafir işçileri fiili göçmenlere dönüştüren aile birleşimi (Bade vb. 2008, 160), Türk göç tarihinin ikinci aşamasının başlangıcına işaret etmektedir. Okul çağında ebeveynleriyle birlikte göç eden ya da Almanya'da doğan misafir işçi kuşağının çocukları, ikinci kuşak olarak adlandırılmaktadırlar. Uzun zamandan beri Almanya'da ikamet eden bu göçmenler, siyasi ve kamusal tartışmalarda yeni bir konunun, yani uyum sorununun başlangıcını temsil etmektedir (Gestring/Janßen/Polat 2009, 9). Bu yıllardan itibaren Türk nüfusu, Alman göç tarihinin sosyopolitik tartışma konusu haline gelmiş ve neredeyse her zaman başarısızlıkla sonuçlanan entegrasyonun temsili bir sembolü olarak kullanılmıştır.

⁶ Bkz. C. Lauer / D. Siems / D. Ehrentrau: „Türken sind die Sorgenkinder der Integration“(Türkler entegrasyonun sorunlu çocuklarıdır), in: Die Welt, 17.04.2010.

Göçün üçüncü aşaması, ikinci neslin çocuklarının doğumuyla başlar ve dördüncü neslin ilk çocuklarının doğumuna kadar sürer. İkinci neslin işçi kuşağına ait ebeveynleriyle ilişkilerinde olduğu gibi, üçüncü neslin düşünce ve yaşam yapıları da kendi ebeveynlerinden farklıdır. Almanya’da yaşayan Türklerin nesiller boyunca sadece yaşam biçimleri değil, sosyal statüleri ve entegrasyon potansiyelleri de değişmiştir. Yeni uygulamaya konulan entegrasyon politikası ile Almanya’daki Türk göçünün sosyopolitik durumu iyileşmiştir. Yeni Yabancılar Yasası’nın 1991 yılında yürürlüğe girmesi, Türk göçmenlerin vatandaşlığa kabulünde artışa yol açmış ve 2000 yılından bu yana Almanya’da doğan göçmen çocuklarına çifte vatandaşlık hakkı tanınmıştır (Karakaşoğlu 2008, 1059). Ancak bu olumlu gelişmelerin yanı sıra, Türk göçmenlere yönelik, çoğunlukla dilleri ve dinleriyle ilgili eleştiriler de hiçbir zaman son bulmamıştır. Son yıllarda Türk kökenli göçmenler, çoğunlukla müslümanlık tartışmalarının konusu olmuştur. Bu tartışmalar 11 Eylül terör saldırıları ile başlamış, İslam karşıtı Pegida grubunun protestoları ile kitlesel olarak yükselmiş ve son yıllardaki savaş beraberinde gelen göç dalgaları ve mülteci akımı ile zirveye ulaşmıştır. Dramatik geçmişin aksine, bu kez politikacılar da dahil olmak üzere pek çok Alman, Türk ve İslam karşıtı tartışmalara karşı seslerini yükseltmiş ve günümüz Almanya’sının renkli çeşitliliğini savunmuştur⁷. Geçtiğimiz 63 yılda olduğu gibi, Türk göçmen nüfusunun Alman toplumuna dilsel, kültürel ve sosyal entegrasyonu Almanya’da hararetle tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir.

Görüldüğü üzere, Türk göç tarihi boyunca her kuşak yeni bir aşamanın başlangıcına işaret etmektedir. Türk göçmen nüfusu, farklı aşamalarda farklı sorunlar ve sosyal çalkantılarla karşı karşıya kalmışlardır. Göçmen Türkler bir yandan toplum içerisinde ‘yabancı’ olarak konumlandırılmalarıyla başa çıkmaya çalışırken, diğer yandan her yeni nesil dilsel ve kültürel olarak yeni bir kendini temsil modeli ortaya koyarak Türk-Alman göç tarihini etkilemiştir. Bu bağlamda Almanya’ya Türk göçünün sadece tarihsel bir dönüm noktasını temsil etmekle kalmadığı, aynı zamanda göçmenlere özgü yeni bir dünyanın kapılarını da açtığı söylenebilir.

Farklı kültürlerin uzun süreli bir arada yaşaması, Alman toplumunu birçok yönden yapılandırmakta ve özellikle Almanya’nın büyük kentlerinin banliyölerinde göçmenlere özgü yeni sosyal bağlamların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Türk göçmen nüfusunun Almanya’nın belirli kentsel yerleşim alanlarında yoğun bir şekilde kümelenmesi, Almanca-Türkçe çokdillli bağlamın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çünkü sosyal ilişkiler ancak dil aracılığıyla veya dil içerisinde kurulurlar (Schenk/Bergs 2004, 441). Türk göçmenlerin dilleri ve yaşadıkları sosyal çevre de bu noktada bir ayna görevi görmektedir: Sosyal çevrelerdeki değişim dillerinde de değişime yol açmaktadır. Bu noktada, Almanca-Türkçe çok dillilik bağlamının paradoksal bir göç gerçekliğini temsil ettiği açıkça ortaya çıkmaktadır: Bu bağlam, bir yandan yeni dilsel ve kültürel mekanizmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamakta, ancak aynı zamanda da bu dilsel ve kültürel mekanizmalar tarafından inşaa edilmektedir. Türk göçmenlerin bu bağlamının sınırları içinde ve sınırları ötesindeki hareketleri hem dilsel ve hem de kültürel pratiklerinin analizi için önemli bir çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu ön değerlendirmeler temelinde, bu çalışma Türk göçmen kuşakların dilsel değişim pratiklerinin kuşaklar düzeyinde ne ölçüde kategorize edildiğini ve göç bağlamında ortaya çıkan hangi mekanizmalarının Alman dilinde değişim süreçlerine yol açtığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada, etnografik ve toplumdilbilimsel yöntemler temelinde Almanya’daki Türk göçmenlerin konuşmaları analiz edilerek, her bir göçmen kuşağına ait dilsel bir kuşak profili çıkarılmaya çalışılacaktır. Çünkü sadece dilbilim, sosyoloji, konuşma

⁷ Angela Merkel’in Pegida’ya karşı açıklamaları: „Merkel gegen Pegida und Islam-Hasser. Glückwunsch! Endlich Klartext“, ein Kommentar von Roland Nelles, Spiegel-Online, 12.01.2015 (<http://www.spiegel.de/politik/deutschland/angela-merkel-islam-gehoert-zu-deutschland-derkommentar-a-1012635.html>); „Kanzlerin Merkel: Der Islam gehört zu Deutschland“, Spiegel-Online, 12.01.2015 (<http://www.spiegel.de/politik/deutschland/angela-merkel-islam-gehoert-zu-deutschland-a-1012578.html>) (Son Erişim 02.09.2023)

analizi ve etnografiyi birleştiren çok yöntemli bir araştırma konsepti, incelenen göçmen gruba ve bu grubun çok dilli pratiklerinin yanı sıra kültürel değerlerine derinlemesine bir bakış açısı sağlayabilir (Keim 2007, 70; 2008, 16; ayrıca bkz. Kallmeyer 1994, 21). Bu bağlamda, her bir göçmen kuşağın dil pratikleri günlük yaşamdan somut konuşma örnekleri ile incelenerek, toplum, kültür, dil ve sosyal gerçeklik arasındaki ilişki analiz edilmeye çalışılacaktır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın veri temelini, Almanya'nın göçmen nüfusunun yoğun olduğu farklı bölgelerinde yrtlen bir saha araştırması kapsamında toplanan farklı Türk göçmen kuşaklarına ait konuşma kayıtlarını içeren bir derlem⁸ oluşturmaktadır. Bu bağlamda Berlin'in en yüksek göçmen nüfusuna sahip olan Kreuzberg, Neuklln, Wedding ve Spandau gibi farklı banliyöler ana araştırma sahası olarak seçilmiş, bunun yanı sıra Türk göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Hamburg, Düsseldorf, Hannover, Münih, Stuttgart, Kiel, Nürnberg ve çevrelerinde ek kayıtlar gerçekleştirilmiştir. Saha araştırması sırasında toplanan kayıtlar, saha araştırmacısının ethnografik gözlem ve notları ile desteklenerek GAT2 (Konuşma zmlemesi çevriyazı Sistemi) transkripsiyon kurallarına göre yazıya dökülmüş ve toplumdilbilimsel bağlamda analiz edilmiştir (Selting 1998, s. 91–122; Selting 2009, s. 353–402). Ailenin g biyografisi ve farklı kuşaklar arasındaki ilişkiler araştırma için önemli faktörler olduğundan, örneklem grubu seçiminde deneklerin belirli bir sosyal ağa ya da aileye bağlı olmalarına dikkat edilmiştir. Denekler arasındaki aidiyete bağlı samimiyet, kayıtların doğal iletişim ortamında yapılmasına katkıda bulunmuştur. Konuşmalar, dilin doğal kullanımını etkilememek için çoğunlukla saha araştırmacısının varlığı olmadan kaydedilmiştir. Örneklem grubuna, saha araştırmasına katılmayı kabul ettikten sonra bir ses kayıt cihazı verilmiş, ses kayıtları çoğu zaman denekler tarafından günlük doğal iletişim pratikleri esnasında yapılmış ve veriler anonim olarak analize dahil edilmiştir. Birinci kuşak göçmenlerin ses kayıtları çoğunlukla kendi g geçmişleri ve Almanya'daki yaşamları hakkında bilgi verdikleri öyküsel görüşmeler şeklinde yapılmıştır. Bu kuşakla yrtlen saha araştırmasında doğal iletişimi teşvik etmek için kayıtlar deneklerin çocukları ya da torunları tarafından gerçekleştirilmiştir. Kaydedilen tüm doğal görüşme verileri, katılımcı gözlem sırasında elde edilen içgörülerle ve etnografik saha araştırmasının notlarıyla desteklenmiştir. Bu bağlamda saha protokolleri, saha gözlemleri ve işitsel kanıtlar da araştırma materyali olarak derleme entegre edilmiştir. Veri analiz ve değerlendirme süreçlerinde kuşakların gündelik konuşmaları, etnografik olarak incelenmiş, konuşma analizi açısından işlenmiş ve toplumdilbilimsel olarak değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

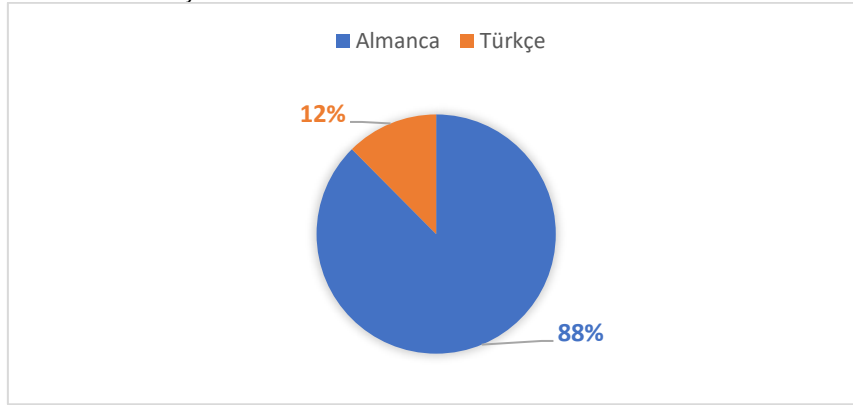
Bu çalışmada yukarıda da belirtildiği gibi Almanya'nın farklı bölgelerinde yaşayan göçmen Türklerden oluşan bir derlem kullanılmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan derlem yaklaşık 35 saatlik transkribe edilmiş ses kaydından oluşmaktadır. İlk misafir işçi kuşağının dil profillerinin analizi için 65 yaş üstü bir örneklem grubu kullanılmış olup, ikinci kuşağın temsilcileri olarak 40-60 yaş arası göçmenler seçilmiştir. nc kuşağı temsilen 17-39 yaş arasındaki ve dördüncü kuşağı temsilen ise 3-17 yaş arasındaki katılımcılar çalışmaya dahil edilmiştir. Örneklem grubunun seçiminde en önemli faktörler, aile g biyografisi ve yaştır.

⁸ Bu alışmada "Die Dynamik der Sprachvariation in der Generationenfolge türkischer Migranten in Deutschland. Eine empirische Untersuchung zu den Dimensionen des Sprachwandels im deutsch-türkischen Mehrsprachigkeitskontext" (Almanya'da yaşayan Türk göçmen kuşaklarının dil değişkelerinin dinamiği. Almanca-Türkçe okdillilik bağlamında dilin değişim boyutlarının deneysel olarak incelenmesi) başlıklı doktora tez çalışmam kapsamında Almanya'da yrtlen saha araştırmasında elde edilen veriler kullanılmış, buna ek olarak dördüncü kuşağa ait veriler de çalışmaya eklenerek analiz edilmiş, ilgili çalışmanın kapsamı genişletilmiştir.

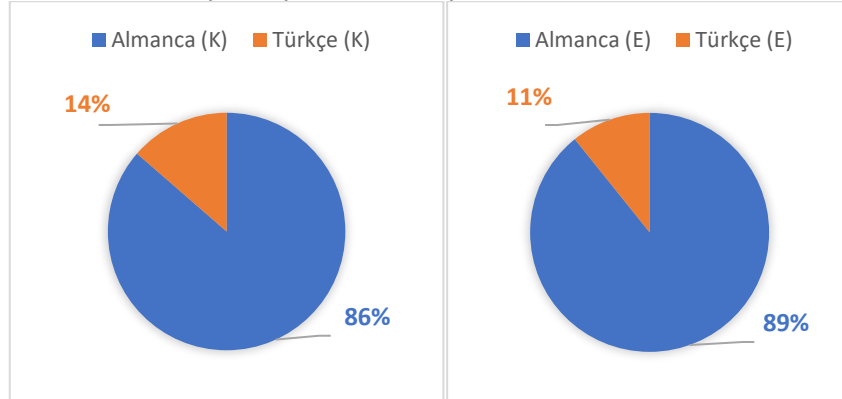
Analiz kapsamında, göçmen kuşakların dil kullanımını istatistiksel olarak incelemeye ve böylece kuşağa özgü dil kullanımına dair bir sonuç elde edilmeye çalışılmıştır. Dört farklı göçmen kuşağın dil materyalindeki Almanca ve Türkçe oranlarına ilişkin istatistiksel veriler, Türk göçmenlerin günlük dil kullanımına ve Almanca ve Türkçe kelime dağarcıklarının kuşağa özgü kullanım potansiyellerine ilişkin net bir genel bakış sunmaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak Almanca ve Türkçe sözcüklerin günlük hayattaki pratik kullanımına odaklanılmış ve göçmen kuşakların konuşmalarında Almanca ve Türkçeyi kullanım oranları gruplar halinde incelenmiştir.

4.1 İlk Kuşak Göçmenlere Dair Bulgular:

Birinci kuşak göçmenlerin derlem kapsamındaki Türkçe ve Almanca kullanım oranları aşağıdaki grafiklerde sunulmuştur:

Grafik 1: İlk Kuşak Göçmenlerin Türkçe ve Almanca Kullanım Oranları

Grafik 2: İlk kuşak Göçmenlerin Cinsiyetlere Göre Türkçe ve Almanca Kullanım Oranları

İlk kuşağa ait ses kayıtlarından elde edilen verilerde, Almanca kullanım oranının oldukça yüksek olduğu açıkça görülmektedir (%88). Bu noktada, birinci kuşağa ait verilerin çoğunlukla kendi göç geçmişleri ve Almanya'daki yaşamları hakkında bilgi verdikleri öyküsel anlatılar ve görüşmeler şeklinde yapıldığını vurgulamak oldukça önemlidir, çünkü bu kuşak günlük hayatta genellikle zorunlu durumlarda Almanca konuşmaktadır. Yukarıda sunulan veriler misafir işçi kuşağının Almanca konuşurken sadece Almancaya odaklandığını, Türkçe sözcükleri doğrudan kullanmadığını göstermektedir. Bu kuşağın temsilcilerinin Almancayı bir 'hayatta kalma stratejisi' olarak kullanmakta oldukları sonucuna varılabilir. Almancayı ilerleyen yaşlarda yabancı dil olarak öğrendiklerinden, sadece mecbur kaldıklarında Almanca konuşmaktadırlar. İş gücü anlaşması ile Almanya'ya gelen bu kuşak, Almanca ile ilk kez iş ortamında karşılaştığından, Almanca onlar için iş ortamındaki görevlerini yerine getirmek ve Almanya'daki günlük yaşamlarında iletişim kurabilmek için bir 'hayatta kalma stratejisi' görevi üstlenmiştir. Şimdilerde emeklilik yaşlarında olan bu grup, emeklilikle birlikte Almanlarla etkileşim halinde oldukları sosyal ağlarıyla düzenli temaslarını bırakmış ve

çoğunluğu Türklerle çevrili bir sosyal çevrede yaşamaya başlamışlardır. Yaşa bağlı faktörler ve Almanlarla sınırlı temas nedeniyle, misafir işçi kuşağının temsilcilerinde Almanca ve Türkçe kullanımı arasındaki uçurum son derece geniştir. İki dil arasındaki bu asimetri, aslında bu kuşağın çok dillige dair becerilerinin bir yansıması olarak da görülebilir. Farklı dillerin spontan olarak bir arada kullanımı her iki dilde de gelişmiş dil becerilerine sahip olmayı gerektirdiğinden, misafir işçi kuşağı günlük iletişimde sonraki kuşakların aksine iki dil arasında akıcı bir şekilde geçiş yapamamaktadırlar. Bu bağlamda, bu kuşağın Alman diliyle ‘sistematik’ bir ilişkiye sahip olduğu ve dili yalnızca ‘iletişim’ amacıyla kullandığı sonucuna varılabilir.

Aşağıda örnek olarak sunulan derlem kanıtlarında da görüleceği üzere, misafir işçiler sadece görüşme kaydı hakkında bir şey söylemek istediklerinde veya konuşmayı Almanca olarak sürdürmediklerinde Türkçe ifadeler kullanmaktadırlar. Bu bağlamda bu kuşağın ‘Almanca konuşmayı’ tamamlamaları gereken bir görev olarak gördükleri sonucuna varılabilir. Türkçe kullanımı çoğu zaman aşağıda verilen örnekte de görüldüğü gibi genellikle ses kaydının düzgün olup olmadığını kontrol etmek için kullanılmıştır (Katılımcı RA: Z. 378-380):

378 RA: **anladın dimi oldu mu iyi** (.) bu alte leute ilk
[eski insanlar]
379 gidenlerin (2.0) çok daha bir roman gibidir benim
380 hayatım da

Bu örnekten de görülebileceği gibi, katılımcı RA Türkçeyi daha çok ses kaydını kontrol eden bir mekanizma olarak kullanmaktadır. ‘Almanca konuşma’ görevini tamamladıktan sonra, her şeyin yolunda olup olmadığını kontrol etmek için Türkçe “anladın dimi oldu mu iyi” (s. 378) ifadesini kullanmaktadır. Benzer bir strateji, ses kayıtlarının başında da görülebilir. Katılımcılar kayda başlarken genellikle Türkçe konuşmaktadırlar (Katılımcı HA, Katılımcı RA: s. 2-3):

2 HA: **hadi konuşuyoz** (2.0) kannst du mal bitte sagen
[lütfe söyler misin (konuşur musun)]
3 RA: ja: ich sag
[tamam söylerim(konuşurum)]

Buradaki “hadi konuşuyoz” (s. 2) şeklinde yapılan Türkçe giriş, katılımcı tarafından Türkçenin stratejik kullanımına işaret etmektedir. HA konuşmanın açılışını, çok iyi bildiği ve kendine güvendiği dilde yapmıştır. Türkçe olarak yapılan girişin ardından, katılımcı HA bilinçli bir şekilde Almanca konuşmaya başlamakta ve bunu yaparken de ‘Almanca konuşma’ yükümlülüğünü yerine getirmektedir. Aşağıdaki konuşma örneğinde, katılımcı HA’nın yine aynı stratejiyi kullandığı gözlemlenebilir (Katılımcı HA (1.Kuşak: 1K), Katılımcı TL (2.Kuşak: 2K): s. 1-3):

1 HA: **sor bişey sene söylesin sor**
2 TL: ah mach nix mach mal kaffee
[hiçbir şey yapma kahve yap]
3 HA: ja mach ich
[tamam yapıyorum]

Bu konuşma örneği, birinci kuşaklarla yapılan ses kayıtlarında en sık karşılaşılan durumlardan biridir. Katılımcı konuşmaya Türkçe olarak “sor bişey sene söylesin sor” (s. 1) diyerek başlar. Almanca olarak söylemek istediği ilk kelimeleri bulana kadar, konuşmada ortaya çıkan boşluğu Türkçe olarak doldurur. Burada kullanılan yöntem, göçmen neslin Almanya’daki günlük yaşamlarında karşılaştıkları iletişim zorluklarıyla başa çıkmaya yönelik pragmatik stratejilerinin açık bir göstergesidir. Şimdiye kadar sunulan örneklerde de görüldüğü gibi, birinci nesil yalnızca belirli iletişimsel ihtiyaçlarını karşılamak için Almanca ve Türkçe

arasında köprü kurmakatadırlar. Bu bağlamda, başka bir konuşmadan alınan aşağıdaki alıntı, katılımcı ME'nin Almancayı görev bilinciyle konuştuğunun açıkça görüldüğü önemli bir örnektir (Katılımcı ME: s. 57-64):

- 57 CD: waren die deutschen nett zu ihnen (.)
[Almanlar size karşı kibarmıydı]
- 58 [hat man sie] akzeptiert
[sizi kabul ettiler mi]
- 59 ME: [natürlisch]
[tabii]
- 60 natürlisch deutsche leute alle ist se:hr se:hr nett
[tabii almanlar hepsi çok çok kibar]
- 61 (.) **ah dur onu almanca söylecektim**
- 62 CD: **söyledin ya almanca**
- 63 ME: **ha**
- 64 ((Gelächter))
[Gülüşmeler]

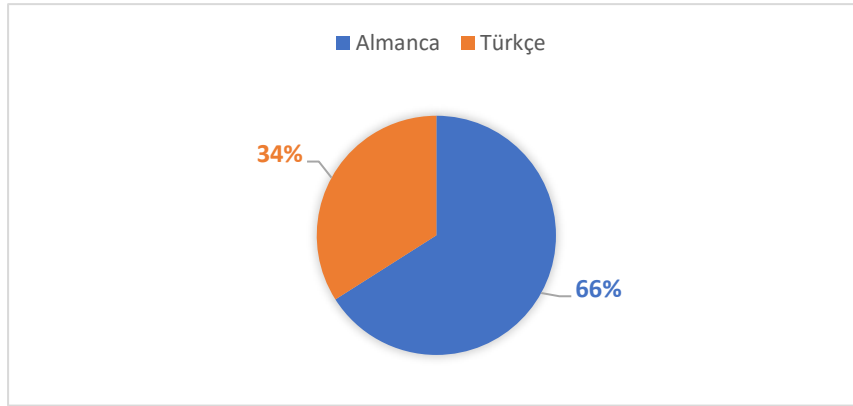
Bu örnekte, katılımcının Almanca iletişim sırasında beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan sorunları özdeşimsel olarak ele aldığı açıkça görülmektedir. Almanca ve Türkçe arasındaki değişimin istem dışı gerçekleştiği bu konuşma, katılımcıların belleğinde her iki dilin varlığına işaret eden çarpıcı bir örnek sunmaktadır. Katılımcı ME aslında kendisine yöneltilen soruya Almanca cevap vermiştir (s. 59-60). Ancak kısa bir duraklamadan sonra, yanlışlıkla Türkçe konuştuğunu düşünüp, “ah dur onu almanca söylecektim” (s. 61) diyerek hemen Türkçeye geçiş yapmaktadır. Burada katılımcının, ses kaydını Almanca dil becerilerini harekete geçirmesi gereken bir ödev olarak algıladığı açıkça görülmektedir. Sonuç olarak, hafızasında kodlanmış olan ‘Almanca konuşma’ kuralına sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışmakta ve ardından iletişim için gerekli olan dil koduna, yani Almancaya geçiş yapmaktadır.

Yukarıda bahsedilen konuşma örneklerinden de görüldüğü üzere, ilk kuşağa ait katılımcılar konuşmalarını sistematik bir şekilde, güvendikleri dil olan Türkçe ile çerçevelemişlerdir. Almanca ve Türkçenin dönüşümlü olarak çokdilli kullanımı, katılımcılar tarafından yalnızca gerekli olduğunda, örneğin duygusal veya zorlayıcı iletişim durumlarının üstesinden gelmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda, iletişim esnasında kullanılan baskın dil ile bireylerin bu dille ilişkisi arasında doğrudan bir bağlantı olduğu sonucuna varılabilir. Bu noktadan hareketle misafir işçi kuşağının Alman diliyle iletişim odaklı bir ilişki içinde olduğu söylenebilir. Bu kuşağa ait katılımcılarda Almanca, yalnızca Alman kökenli kişilerle karşılaşma durumlarında ilgili bağlamda baskın hale gelmektedir. Bununla birlikte, sonraki kuşaklarda gözlemlenen çokdilli konuşma pratikleri, ilk kuşak Türk göçmenlerde neredeyse hiç görülmemektedir. Bu kuşak, Alman dilini duruma ve kişiye bağlı bir şekilde ve zorunlu olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda, Almanca konuşurken birden ortaya çıkan Türkçe kullanımı, birinci kuşak göçmenler için kendilerini güvensiz hissettiklerinde başvurdukları pragmatik bir strateji olarak sınıflandırılabilir.

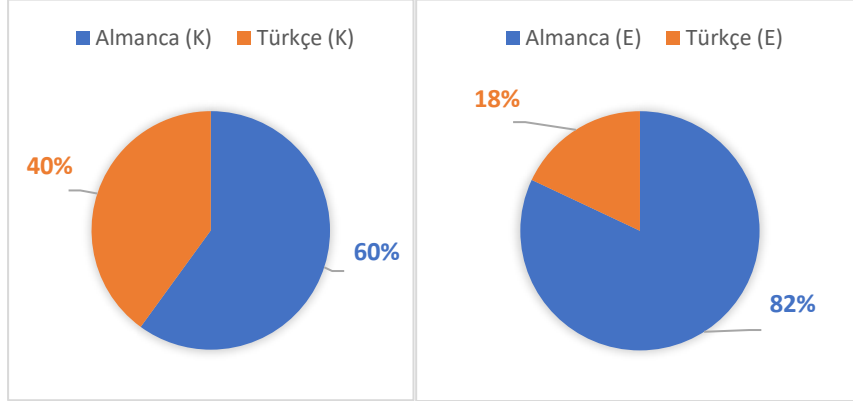
Görüldüğü üzere, misafir işçi kuşağının dil becerileri öncelikle sosyal çevreleri ile olan ilişkileri açısından sınıflandırılabilir. Bu kuşağa ait katılımcılar Almanca-Türkçe çokdilli bağlamına ait farklı sosyal ağlara ne kadar aktif olarak katılırlarsa, Almanca kullanımları da o kadar fazla olumlu yönde etkilenir. Sonuç olarak bu neslin dil kullanım mekanizmalarını tanımlayan en önemli üç parametre, katılımcıların Alman kökenli kişilerle olan temas sıklığı, Almancayı günlük yaşamda kullanma alanları ve Almancayla temas halinde oldukları ortamlar olarak sıralanabilir.

4.2 İkinci Kuşak Göçmenlere Dair Bulgular

İkinci kuşak göçmenlerin derlem kapsamındaki Türkçe ve Almanca kullanım oranları aşağıdaki grafiklerde sunulmuştur:

Grafik 3: İkinci Kuşak Göçmenlerin Genel Türkçe ve Almanca Kullanım Oranları

Grafik 4: İkinci Kuşak Göçmenlerin Cinsiyetlere Göre Türkçe ve Almanca Kullanım Oranları

Almanca ve Türkçenin ikinci neslin dil materyalinde kullanım oranlarına ilişkin sunulan yukarıdaki grafikler, araştırmaya katılan örneklem grubunun günlük dil kullanım alışkanlıklarını gözler önüne sermektedir. İkinci kuşak göçmenlerin günlük konuşma pratiklerinin en belirgin özelliği, grafiklerden de net bir şekilde anlaşılacağı üzere, her iki dilin ortalama bir şekilde dağılımıdır. Almancanın ortalama oranı %66, Türkçenin ise %34'tür. %66'ya %34'lük oran, ikinci nesilde - ebeveynlerinin aksine - iki dilin kullanımını arasında büyük bir uçurum olmadığını göstermektedir. Katılımcıların yarısından fazlası (16 katılımcı, %64) günlük konuşmalarında ortalama %50'nin üzerinde Almancayı kullanmaktadırlar. Bu veri, ikinci kuşağa ait katılımcıların Almancayı yetkin bir şekilde kullanabildiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Burada elde edilen veriler birinci neslin sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, ikinci neslin dil pratiklerinin ebeveynlerine kıyasla büyük ölçüde farklılaştığı görülebilir. Misafir işçi kuşağında saptanan iki dil sistemi arasındaki belirgin kullanım farkının aksine, ikinci göçmen kuşak çok dilli bir konuşma mekanizmasına sahiptir. Bu durumun temel nedeni, ikinci kuşak göçmenlerin çoğunluğunun henüz çocuk yaşta Almanya'ya göç etmiş ve eğitimlerini Almanya'da tamamlamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu neslin temsilcileri Almanya'da doğmamış olsalar da, hayatlarının büyük bir bölümünü Almanya'da geçirmişler ve dolayısıyla Alman toplumuna sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu nedenle Almancayı sadece iletişimsel amaçlarla kullanan misafir işçi kuşağının aksine, ikinci kuşak göçmenler için "konuşabilmek" (Weber 2010, 22) gibi temel bir dilsel yeterlilikten söz edilemez. Küçüklüklerinden beri Alman toplumunun bir parçası olan bu nesil, Almanlar ve Almanca ile düzenli olarak temas halindedirler. Öyle ki küçük yaştan itibaren, ebeveynlerini resmi kurumlarla olan yüzyüze veya yazılı iletişimde dilsel olarak temsil etmek zorunda kalmış ve çevirmenlik rolünü üstlenmişlerdir. Bu bulgular, kuşaklara olan aidiyetin Almanca dil becerileri üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu sonucunu da ortaya koymaktadır.

Grafiklerde sunulan sonuçlara göre, sadece kuşaklar arasında değil, ikinci kuşağın kendi katılımcıları arasında da Almanca dil becerileri açısından belirgin farklılıklar olduğu

açıkça görülmektedir. Eğitim seviyesi, sosyal ağlar ve ailenin göç geçmişi gibi faktörler, bu kuşağın temsilcilerinin dil kullanımları üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Özellikle kadın ve erkek katılımcılar arasında Almanca yeterlilikleri açısından büyük bir farklılık gözlemlenebilir. Erkek katılımcılar arasındaki Almanca kullanım oranı kadınlara göre daha yüksektir (%82 Almanca, %18 Türkçe). Buna karşılık, kadın katılımcılar Almanca ve Türkçeyi neredeyse eşit oranda kullanmaktadırlar (%60 Almanca ve %40 Türkçe). Erkekler ve kadınlar arasındaki bu fark, ilgili grubun sosyokültürel çevrelerine ilişkin doğrudan ipuçları vermektedir. Erkeklerin günlük konuşmalarında daha çok Almancayı tercih ettikleri ve sadece belirli iletişim durumlarında iki dil arasında gidip geldikleri gözlemlenmiştir. Buna karşılık, kadın katılımcılar arasında Almanca ve Türkçe kullanım oranları birbirine çok yakındır, bu da kadınların günlük iletişim pratiklerinde iki dil arasında sıklıkla geçiş yapmalarından kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar, toplumsal cinsiyet normlarıyla ilişkilendirilebilir: Bilindiği gibi erkekler ve kadınlar farklı sosyal dünyalara aittir ve bu nedenle farklı dil tutumlarına sahiptir. Dilsel etkileşimde kadınlar “bağ kurmaya ve bir topluluğa ait olmaya” çalışırken (Tannen 1991, 79); buna karşılık erkekler dillerini “bağımsızlıklarını korumanın ve hiyerarşik bir sosyal düzende statü pazarlığı yapmanın bir aracı” olarak kullanırlar (a.g.e.). Bu durum ikinci kuşak göçmen kadınlar için de geçerlidir. Kişilerarası ilişkiler, kadın katılımcıların dil seçiminde büyük öneme sahiptir. Buna karşın, erkek katılımcılar iletişim esnasında doğrudan bilgiye dayalı temas kurmakta ve ilgili dil kodunu bu kişisel yakınlıktan bağımsız olarak seçmektedirler. Erkeklerin dil seçiminde, öncelikle ilgili konuşma ortamını dikkate alırlar ve kullandıkları dil yardımıyla kendilerini toplum içerisinde konumlandırmaya çalışırlar: Bu bağlamda Almanca dil becerilerini, günlük hayattaki sosyal statülerini pekiştiren stratejik bir prestij sembolü olarak kullanmaktadırlar. Buna karşılık, kadınlar iletişim esnasında partnerleriyle duygusal bir bağ kurmaktadırlar. Dolayısıyla, kadın katılımcıların konuşma kayıtlarında farklı ifade biçimleri ayırt edilebilmektedir. Diğer Türk kadınlarla olan grup içi iletişimlerinde, genellikle iki dili dönüşümlü olarak kullanarak standart dilden sapmaktadırlar. Buna karşılık, çocuklarıyla ve Almancanın hakim olduğu ortamlarda iletişim dili olarak Almancayı tercih etmektedirler. Buna ek olarak, kadınların dilleri aracılığıyla güvene dayalı ilişkiler kurdukları görülmektedir. Türkçe onlar için gerçek duygularını ve kimliklerini ifade edebilecekleri bir sığınak olarak yorumlanabilir. Bu gruptaki kadınların dil davranışları tamamen ilişki odaklıdır ve bu durum kendini dilsel olarak dört farklı şekilde göstermektedir: İş yerinde (sadece Almanca), çocuklarıyla (ağırlıklı olarak Almancanın yanı sıra zaman zaman Almanca-Türkçe), Türk kadın grubu içerisinde (sürekli ve sistematik bir şekilde Almanca-Türkçe karışık), aile içinde (ağırlıklı olarak Türkçenin yanı sıra zaman zaman Almanca-Türkçe karışık). Bu bağlamda, diller arasındaki geçiş ve Almanca-Türkçe karışık konuşma, katılımcıların sosyal konumlarını ve çevre ile olan bağlantılarını gözler önüne seren ‘ilişki göstergeleri’ olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, kadın katılımcıların konuşmalarının Almanca ve Türkçenin etkileşim içinde karışık bir şekilde kullanılmasıyla karakterize edildiği söylenebilir. Almanca ve Türkçenin dilsel birlikteliğinin, ikinci kuşağın kadın katılımcılarına kendilerini evlerinde hissettikleri bir konuşma ortamı sunduğu sonucuna varılabilir. Kadınlar, çoğunluk odaklı bir tutum sergileme eğiliminde olan erkekler katılımcılara kıyasla sosyal ve dilsel olarak daha girişkenlerdir: Erkek katılımcıların, Türkçe odaklı bağlamlarda ya sadece Türkçe konuşmakta ya da her iki dili karışık olarak kullanmakta iken, Almanca odaklı bağlamlarda, çoğunluk topluma uygun bir şekilde standart kurallara sıkı sıkıya bağlı kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu durum katılımcı RI’nın aşağıda sunulan konuşma dizisinde de görülebilir (Katılımcı RI (2K), Katılımcı JE (3K): s. 162-179):

162 RI: na ja (2.0)
[iyi]

163 JE: du kennst sie gar nicht die mit dem wir [gestritten]
[kavga ettiklerimizi sen hiç tanıımıyorsun]

- 164 RI: [die kinder]
[çocukları]
- 165 von dem (.) die eltern von dem kenne isch
[onların (.) ailelerini tanıyorum]
- 166 JE: ja die eltern kennst du aber vielleischt nicht mal von
[evet ailelerini tanıyorsun ama belki bizim
- 167 denen die wir meinen
kastetiklerimizi değil]
- 168 RI: vielleischt nischt
[belki de tanımıyorumdur]
- 169 JE: weißt du wie gıcık die sind? so laf atıyolar so (.)
[ne kadar gıcık olduklarını biliyor musun? böyle laf atıyorlar böyle?
- 170 voll hässlich [ist eklisch]
[tam çirkin [iğrenç]
- 171 RI: **[allah allah] niye sen garışık gonusuyon**
- 172 **sen garışık gurusuk gonusuyon ((JE lacht)) ya almanca**
[((JE gülüyor))]
- 173 **gonuş ya türkçe kızım a:h**
- 174 JE: ja okay (.) hah weißt du was sie alles gemacht haben
[tamam oldu (.) ha ne yaptılar biliyor musun]
- 175 hey ist ja voll lustig ((lacht)) die kommen nach oben
[ay acayip komikti ((gülüyor)) yukarı geldiler]
- 176 (.) bizim (.) zu unserem site (.) ja bizim parka
[sitemize] [evet]
- 177 geliyorlar dann ähm ja das trauen sie sich auch noch
[sonra ehm evet hala bunu yapmaya cesaretleri var]
- 178 (.) kannst du dir das vorstellen? (.) auf jeden fall
[(.) düşünebiliyor musun? (.) her türlü]
- 179 äh die gucken unsere jungs schon rischtisch komisch an
[ah bizim oğlanlara çok acayip bir şekilde bakıyorlar]

Bu örnekte farklı kuşaklara ait iki farklı dil kullanımı açıkça görülmektedir: Kurallara uygun bir şekilde konuşmaya çalışan ikinci kuşak bir baba ve onun Almanca ve Türkçeyi spontan bir şekilde karışık olarak kullanan üçüncü kuşak kızı. Baba RI kızı JE ile Almanca konuşurken, kızını ‘dilsel karmaşası’ nedeniyle uyarmakta ve konuşmanın tamamında Almancadan sapmamasına rağmen, bu uyarı için Türkçeye geçmektedir: “allah allah niye sen garışık gonusuyon sen garışık gurusuk gonusuyon ya almanca gonuş ya türkçe kızım a:h” (s. 171-173). Bu alıntı, tüm konuşma kaydı içinde babanın Türkçeye saptığı iki noktadan birisidir. Görüldüğü üzere baba konuşma sırasında Almancanın geleneksel yapısına sıkı sıkıya bağlı kalmaya ve iki dili olabildiğince birbirinden ayrı olarak kullanmaya çalışmaktadır. Ancak kızının dilsel kuralları sürekli olarak ihlal etmesi nedeniyle, bir baba olarak ilgili iletişim durumu için gerekli olan dil koduna, yani Türkçeye geri dönmek zorunda kalmaktadır. Burada açıkça ifade edilen şey, uyarı ifadesinin stratejik bir şekilde Türkçe ile çerçevelenmesidir. RI, duygularını ifade etmek için baba kimliğine başvurduktan sonra, yani Türkçeyi sadece ‘tırnak içinde’ kullandıktan sonra konuşmaya Almanca devam etmektedir. Buradaki örnek, babanın dili toplumsal düzenin sembolik bir temsili olarak gördüğünü göstermektedir: Almanca, bir yandan babanın göç bağlamındaki yerini sağlamlaştırırken, Türkçe ise kızıyla olan aile ilişkisini temsil etmektedir. Bu konuşma örneği, ikinci kuşak göçmenlerin dil seçimleri yoluyla sosyal konumlarını pekiştirmeye ve böylece kendilerini yabancı etiketiyle yaftalanmaktan kurtarmaya çalıştıklarının açık bir göstergesidir. Burada dikkat edilmesin gereken en önemli nokta bu kuşağa ait göçmenlerin özellikle çocuklarıyla olan iletişimlerinde, dilsel normlara uygun bir şekilde davranmaya çalışmalarıdır. Muhtemelen bu durum, göç sonrası dönemde misafir işçi çocukları olarak sık sık yaşamak zorunda kaldıkları negatif deneyimleri maskeleyen çabasının bir sonucu olarak görülebilir. Bir yandan bu negatif deneyimleri çocuklarının da yaşamasının önüne geçmek, diğer yandan ise kendilerinden sonra

gelen nesille aralarındaki sosyal uçurumu kapatmak için, çocuklarıyla konuşurken standart Almanca'nın kurallarına bağlı kalmaktadırlar.

İkinci kuşak göçmenlerin çoğunluğu sosyal çevrelerinde diğer Türklerle yoğun bir etkileşim halindedir ve dilleri aracılığıyla çokdilli kimliklerinin altını bilinçli olarak çizmektedirler. Ancak katılımcı TL çoğunluk toplum tarafından ötekileştirme ihtimaline karşı farklı bir savunma mekanizması geliştirerek ve bunu aşağıdaki sözlerinde açıkça ifade etmektedir (Katılımcı TL, s. 327-381):

327 TL: ganz wichtig (.) also isch komme eher bisschen
 328 weniger klar mit dem/mit den anderen türken(2.0)ähm
 329 die sich eher in ihren eigen kreis (.) gesammelt
 330 haben und also gar (2.0) bin da ein bisschen
 331 außenzustehender glaubisch (.) entweder zu spitz
 332 (2.0) ode:r (.) einfach ein bisschen anders (2.0)
 [çok önemli (.) diğer Türklerle pek anlaşıyorum (2.0) ehm
 böyle kendi çevrelerinde toplananlarla ve bu açıdan biraz
 dışlanmış biri oluyorum sanırım (.) ya çok sivri (2.0)
 ya da sadece biraz farklı (2.0)]

[...]

348 TL: hm in den städten sind die türken mehr dicht äh
 349 untereinander und äh(.) also haben ihre kultur dann
 350 auch nicht verloren und geben das alles die leben das
 351 weiter(.)wir wohnen auf dem dorf und haben nischt so
 352 viel türkische nachbarn (.) fast gar keine=
 [hm şehirlerde Türklere birbiriyle daha içiçe ve ah (.)
 bu yüzden de kültürlerini kaybetmediler ve her şeyi
 bırakmadılar hayatlarını sürdürmeye çalışıyorlar (.)
 biz köyde yaşıyoruz ve çok fazla türk komşumuz yok (.)
 neredeyse hiç yok=]

[...]

363 TL: aber irgendwann mal wird es zu viel bei deutschen
 364 kennst du die grenze (.) und bei (.) ja bei eigener
 365 kultur (.) es ist(2.0) deswegen hab isch auch nischt
 366 soviel weil isch hier aufgewachsen bin nischt soviel
 367 freunde(.)also türkische freunde weil die haben eine
 368 zwischenkultur entwickelt die sind entweder deutsch
 369 oder türkisch was ganz komisch ist(2.0)und irgendwie
 370 komm isch da nischt rein also will isch auch nischt
 371 (.) ehrlich gesagt und isch dringe immer noch dass
 372 isch kein/nischt dazwischen bin
 373 ((Gelächter))

[ama bir noktada çok fazla oluyor almanlarda sınırı
 biliyorsun (.) ve (.) evet kendi kültüründe (.) bu (2.0)
 bu yüzden çok fazla arkadaşım yok çünkü burada büyüdüğüm
 için çok fazla Türk arkadaşım yok (.) yani Türk arkadaşlarım
 çünkü onlar bir ara kültür geliştirdiler ne Alman ne de
 Türklere bu da oldukça tuhaf (2.0) ve bir şekilde bunun içine
 giremiyorum bu yüzden istemiyorum (.) dürüst olmak gerekirse
 hala ikisi arasında bir insan olmadığım konusunda
 ısrar ediyorum ben arada değilim/değilim]

374 TL: und isch versuche nischt zu meckern wenn isch/wenn
 375 isch hier irgendwas(.) ja: schief und krumm sehe(.)
 376 versuche isch es aber man vergleicht mit der zeit
 377 []das ist nischt schön aber man vergleicht
 378 FF: [ja natürlich]
 379 TL: mit der zeit (.) da es ist so (.) hier es ist so (.)
 380 beide seiten haben auch ihre äh schattenseiten aber
 381 (2.0) ja:

[ve şikayet etmemeye çalışıyorum (.) burada evet: çarpık ve eğri
 bir şey gördüğümde (.) deniyorum ama zamanla karşılaştırıyorsunuz
 hoş değil ama karşılaştırıyorsunuz]
 [zamanla (.) orda bu böyle (.) burada böyle (.)
 her iki tarafın da karanlık tarafları var ama (2.0) evet:]

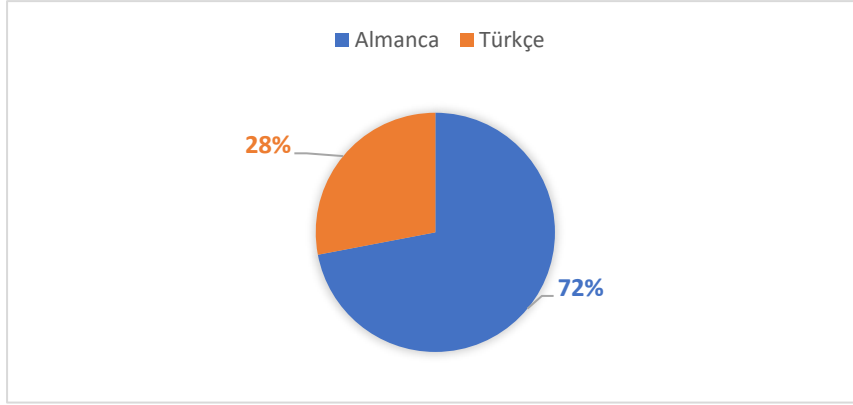
Bu ifadeler, ikinci kuşak içinde bu şekilde düşünen az sayıdaki göçmeni temsil etmektedirler. Bu noktada, TL, kendi aidiyet sorununu ve göç bağlamında Türklerle olan uzak ilişkisini açıkça ifade edilmektedir. TL, kendisini Türklerin sıkı sıkıya kapalı sosyal ağlarından kasıtlı olarak uzak tutmaktadır: “yani Türk arkadaşlarım çünkü onlar bir ara kültür geliştirdiler ne Alman ne de Türkler bu da oldukça tuhaf” (s. 367-369); “dürüst olmak gerekirse hala ikisi arasında bir insan olmadığım konusunda ısrar ediyorum ben arada değilim/değilim” (s. 371-372) ifadeleri, toplumsal olarak kabul edilme arayışının en önemli kanıtı olarak gösterilebilir. Toplumsal olarak kabul görmenin tek yolunun kendisini Türk ağlarından uzaklaştırmak olduğunu düşünmekte ve bu nedenle, günlük hayatta çoğunlukla Almanca konuşarak, yalnızca deyimsel ifadeler bağlamında Türkçeye geçiş yapmaktadır.

Yukarıda sunulan analiz verilerinden hareketle, ikinci kuşak göçmenlere ait iki belirgin savunma mekanizmasının olduğu söylenebilir. Katılımcı TL'nin ifadeleri ve katılımcı RI'nın konuşma davranışları, ikinci kuşak göçmenlerin dillerini göç bağlamında ortaya çıkan toplumsal normalara dair bir kontrol mekanizması olarak kullandıklarını net bir şekilde kanıtlamaktadır. Göçün psikolojik sonuçlarından ve misafir işçi ebeveynlerinin travmatik deneyimlerinden etkilenen bu kuşak, çoğunluk toplumu tarafından kabul görmek için çabalamaktadır. Bu nedenle, bir yandan kendi göç travmalarından çocuklarını korumak ve diğer yandan çocuklarıyla aralarındaki sosyal uçurumu kapatmak istedikleri için, çocuklarıyla çoğunlukla Almanca konuşmaya özen göstermektedirler. Bu noktadan hareketle ikinci kuşağın kimliksel olarak iki farklı dilsel boyutu olduğu ortaya çıkmaktadır: 1) Bir yandan yabancı etiketiyle yaftalanan göçmen Türkler olarak kendilerini bilinçli bir şekilde Alman çoğunluk toplumundan ayırmakta ve karışık konuşmalarıyla dilsel olarak Almanca-Türkçe çok dilli bağlama ait olduklarının altını çizmektedirler. 2) Diğer yandan ise çocuklarıyla iletişimlerinde Alman toplumuna uyum sağladıklarını ve Alman çoğunluğun birer üyesi olduklarını göstermeye ve böylece bir sonraki kuşakla aralarındaki farkı kapatmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda ikinci kuşak göçmen Türklerin günlük iletişimlerinde ilgili dil kodu aracılığı ile ya Alman çoğunluk toplumuna ya da göçmen toplumuna ve Almanca-Türkçe çok dilli bağlama – ‘ait olmaya’ çalıştıkları sonucuna varılabilir.

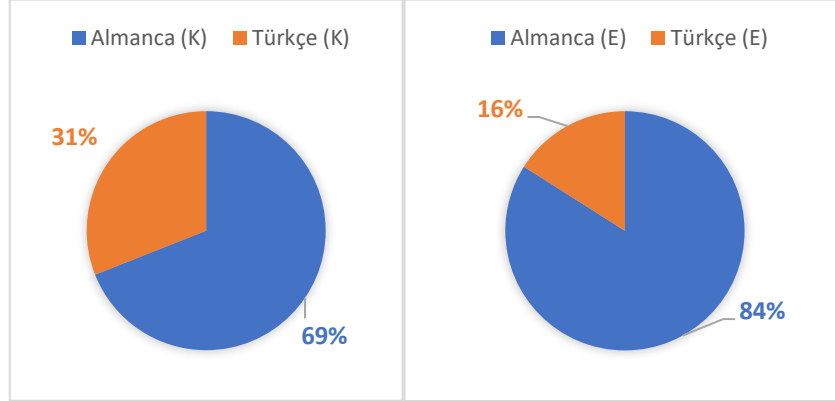
Yukarıdaki örneklerden de görülebileceği gibi, Almanca-Türkçe çok dilli bağlamdaki kişiler arası sosyal ilişkiler ve aileye özgü kolektif göç biyografisi ikinci neslin dil kullanım mekanizmaları için önemli parametreler olarak adlandırılabilir. Almanca ve Türkçenin karışık kullanımını bu bağlamda ikinci kuşağın dilsel yetersizliğine dair bir işaret olarak değil, aksine bu kuşağın çokdilli yetkinliği olarak algılanmalıdır. Misafir işçi ebeveynlerinin aksine, ikinci kuşak Almancayı bir hayatta kalma stratejisi olarak değil, dış dünyadan ayrışma stratejisi olarak kullanmaktadır. Kanak kuşağı olarak adlandırılan bu kuşağın toplumsal alandaki varlığı uzun yıllar çoğunluk tarafından kabul görmemiştir. Ebeveynlerinin göç biyografisi, bu kuşağın kendi göç biyografisini doğrudan etkilemiş ve bu nedenle farklı bağlamlarda güçlü bir şekilde stereotipleştirilerek toplumdan dışlanmışlardır. Bu nedenle bu kuşağın kimliği toplumsal güvensizliklerle şekillenmiştir. Bu durum, bu kuşağın üyelerinin kendi sosyal dünyalarında grup içi bir ağ oluşturmalarına ve ‘biz’ duygusuyla hareket eden etnik bir alt kültür geliştirmelerine yol açmaktadır. Kuşak kimliklerini sembolize etmek için de bu göçmen ağı içinde Almanca-Türkçe karışık bir dil kullanmaktadırlar.

4.3 Üçüncü Kuşak Göçmenlere Dair Bulgular

Üçüncü kuşak göçmenlerin derlem kapsamındaki Türkçe ve Almanca kullanım oranları aşağıdaki grafiklerde sunulmuştur:

Grafik 5: Üçüncü Kuşak Göçmenlerin Genel Türkçe ve Almanca Kullanım Oranları

Grafik 6: Üçüncü Kuşak Göçmenlerin Cinsiyetlere Göre Türkçe ve Almanca Kullanım Oranları

İstatistiksel veri analizinin sonuçlarına genel olarak bakıldığında, üçüncü nesil göçmenler arasında Almancanın daha fazla kullanıldığı görülmektedir (%72 Almanca, %28 Türkçe). Verilerin %72'sini Almanca, %28'ini ise Türkçe oluşturmaktadır. Deneklerin neredeyse üçte ikisinin (38 kişi, %68) Almancayı kuşak ortalaması olan %72'nin üzerinde kullandığı istatistiği bu noktada özellikle önem bir veri olarak yorumlanabilir. Bu durum, üçüncü nesil katılımcılarının Almancaya yüksek düzeyde hakim olduklarına ve dolayısıyla Almancada çeşitli dilsel ifade araçlarını kullanabildiklerini açıkça göstermektedir. Bu rakamlar aynı zamanda araştırmaya katılan üçüncü kuşak temsilcilerinin günlük dil kullanımları hakkında da fikir vermekte ve nesiller boyunca dilde yaşanan değişimi gözler önüne sermektedir: Ebeveynlerinin ve dedelerinin nesilleriyle karşılaştırıldığında, üçüncü nesilde Almanca kullanımı gözle görülür şekilde artmıştır ve bu da bu neslin Almanca dil becerilerinin açık bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bir önceki kuşağa kıyasla üçüncü kuşağın Almanca kullanımında yaklaşık %6'lık bir artış söz konusudur.

Bu bulgular ışığında, göçmen kuşaklar Almanca ile ne kadar yakın ilişki içerisinde olurlarsa, günlük konuşmalarında Almancanın o oranda arttığı sonucuna varılabilir. Almanca kullanımının artması ile birlikte dilin dinamik kullanım potansiyelinin ve kelime dağarcığının çeşitliliğinin de arttığı gözlenmiştir. Üçüncü neslin katılımcıları doğuştan iki dilli olarak büyüdükleri için çok dillilik konusunda oldukça yetkin bir kuşak olarak tanımlanabilirler. Tıpkı anne babaları gibi Türkçeyi ev ortamında öğrenmiş, ancak anne babalarından farkı olarak standart Almanca ile henüz erken çocukluk döneminde teması geçmişlerdir. Böylece Almanca-Türkçe çokdilli bağlam içerisinde günlük yaşamlarını ağırlıklı olarak 'Almanca' olarak sürdürmektedirler. Tüm bu veriler kuşaklara ait dilsel farklılıkları gözler önüne sermektedir. Çok dillilik hem ikinci hem de üçüncü kuşak göçmenler için günlük hayatın bir parçasıdır, ancak kuşaklar arasında çok dillilik sosyo-kültürel olarak farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu eğilimin kuşakların dilsel-bilişsel yetenekleri ve iletişimsel ihtiyaçları ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda üçüncü kuşağın çok dilliliği aktif ve dinamik kullanımı

konusunda şunu da belirtmek gerekir: Bu kuşağın Türk-Alman göç bağlamı içerisinde farklı kültür ve etnik kökenlere ait gruplarla olan yoğun dil teması, dilsel ve sosyokültürel iletişim alanlarının genişlemesine yol açmaktadır.

Etnografik saha araştırması sonucunda üçüncü kuşak göçmenlerin ebeveynler olarak, çocuklarının doğuştan Türkçe öğrenmeleri ve çok dilli bireyler olarak yetişmelerini sağlamak için özel çaba sarf ettikleri gözlemlenmiştir. Ancak Türkçe dil edinimine büyük önem vermelerine rağmen, ev ortamında çoğunlukla Almanca-Türkçe karışık konuştukları görülmektedir. Etnografik saha araştırması notlarına göre de üçüncü kuşak katılımcıların hane içinde ağırlıklı olarak 'Almanca-Türkçe' konuştukları tespit edilmiştir. Dolayısıyla, üçüncü kuşak göçmenler için mekâna ve içerisinde bulunulan sosyal bağlama bağlı bir dil kullanımı söz konusudur. Türkçe aile içinde kullanılan dil olarak tanımlanırken, dış dünya ile iletişimde 'farklı' bir dil kullanımı gözlemlenmiştir. Üçüncü kuşağa ait elde edilen verilerdeki en dikkat çekici noktalardan birisi de, özellikle arkadaş ortamlarında Almanca-Türkçe karışık konuşmaların dışında kalan durumlarda Almancanın kullanım oranının artmasıdır. İkinci kuşak göçmenlerde bunun tam tersi bir durum gözlemlenmiştir: Almanca-Türkçe konuşulan durumların dışında ikinci kuşak göçmenler Türkçeyi daha yoğun olarak kullanmaktadırlar. Bunun nedeni şu şekilde açıklanabilir: Üçüncü kuşak doğuştan itibaren Almanca-Türkçe bağlamda yetiştiği için, buna bağlı olarak 'melez' bir kimliğe sahiptir ve farklı etnik köken ve kültürlerle sürekli sosyal ve dilsel temasa maruz kalmıştır. Bu nedenle ikinci kuşağın 'kültürel ve dilsel çeşitliliğe duyarlı' bir dil bilincine sahip olduğu söylenebilir. Bunun aksine ikinci kuşak daha çok Türk kimliğine bağlı kalmıştır.

İkinci nesil ile üçüncü nesil arasında gözlemlenen bir benzerlik ise dilin her iki kuşağın katılımcıları arasında da cinsiyete özgü farklı kullanımınıdır. Türkçe ve Almancanın dağılımı erkek ve kadın katılımcılar arasında her iki nesilde de farklılık göstermektedir. Almanca ve Türkçe kullanım oranları üçüncü neslin kadın ve erkek katılımcıları arasında %15'lik bir fark göstermektedir: Almanca oranı erkeklerde %84, kadınlarda ise %69'dur. Etnografik gözlemler de erkek katılımcılarının günlük iletişimde Almanca'yı daha çok tercih ettiklerini doğrulamaktadır. Buna karşılık, kadın katılımcılar arasında Almanca-Türkçenin dinamik bir şekilde karışık olarak kullanımı söz konusudur. Kadın katılımcılar günlük hayatlarında iletişim esnasında karşısındakiyle duygusal bağ kurarken, erkek katılımcılar doğrudan bilgi aktarımı amaçlı bir temas kurmaktadırlar. Üçüncü kuşak kadın katılımcılar tıpkı bir önceki kuşakta olduğu gibi, iki dili dönüşümlü ve karışık olarak kullanmakta, özellikle duygularını ifade noktasında Türkçe sözcükleri daha sık tercih etmektedirler. Buna karşılık, erkek katılımcılar dilsel temaslarında, toplumsal güç normlarına odaklanmakta ve kendilerini dil aracılığıyla toplumsal olarak konumlandırmaya çalışmaktadırlar.

Aşağıdaki konuşmalar, üçüncü neslin dilsel ve kültürel benlik algılarına dair önemli örnekler sunmaktadır. Konuşmalarda üçüncü kuşak göçmenlerin Türkçeyle ve Türk kültürüyle olan ilişkileri açık bir şekilde görülmektedir (Katılımcılar JE (3K), YA (4K): s. 99-103; Katılımcılar SE, ER, HA (3K): s. 420-433, s. 94-103):

- 99 JE: magst du mehr deutschland oder mehr türkei?
[Almanya'yı mı yoksa Türkiye'yi mi daha çok seviyorsun]
- 100 YA: ähm bisschen mehr türkei [] du?
[ehm Türkiye'yi biraz daha fazla ya sen?]
- 101 JE: [ja ne] isch auch (.)
[dimi ben de]
- 102 **weißt du warum weil es die heimat ist(.) die heimat ist**
[neden biliyor musun memleket olduğu için (.) memleket
- 103 **immer schöner**
[her zaman daha güzeldir]
- 420 ER: valla würd isch machen
[valla ben yapardım]

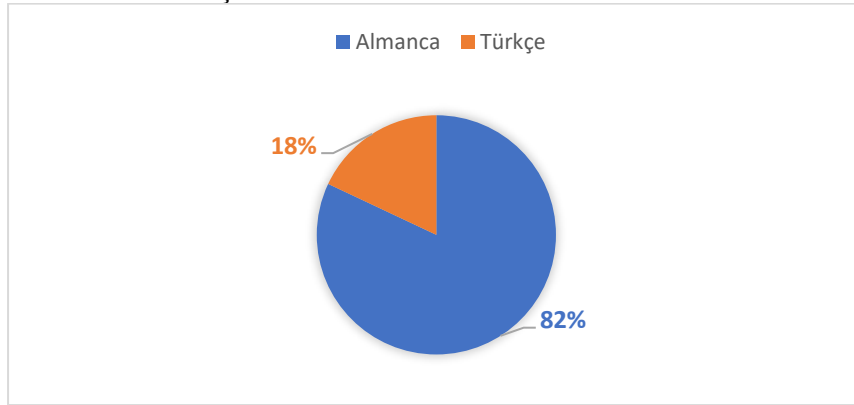
- 421 HA: und was ist wenn du in der türkei bist wie willst du
422 da weiterkommen?
[Türkiye'ye varınca ne yapacaksın, nasıl yola devam ediceksin?]
- 423 ER: ja es gibt doch dort auch türkische navi
[evet orda Türkçe navigasyon da var]
- 424 HA: **du kannst nischt mal türkisch**
[sen Türkçe bilmiyorsun ki]
- 425 **((Gelächter))**
[((Gülüşmeler))]
- 426 ER: junge hör mir zu wenn isch da reinkomme da frage isch
427 den polizisten wie komme isch hier nach Trabzon
[oğlum beni dinle oraya varınca polislere Trabzona nasıl gidieceğimi sorarım]
- 428 SE: ja er würd dir dann sagen burdan oğlum
[evet o da sana dıcek ki]
- 429 HA: ja er erklärt dir den weg und du kannst dir dann
430 alles merken
[evet sana yolu tarif edicek ve hepsini aklında tutman gerek]
- 431 SE: **er weiß nischt mal wenn jemand zu ihm sagt du musst**
432 **nach links nach rechts (.) er sagt schatz hast du was**
433 **kapiert isch hab nix kapiert**
[biri ona soldan sağa gitmen gerekiyor diye söylediğinde bile anlamıyor (.) diyor ki aşkım bir şey anladın mı diyor ben bir şey anlamadım]
- 94 ER: nein spaß (.) şaka yaptım ya:
[hayır şaka]
- 95 SE: ya: öyle: bilmiyom (.) çok beni aufregen [yaptı]
[heyecan]
- 96 ER: [sen]
- 97 **türkçen hiç iyi değil SE (2.0)**
- 98 SE: **senin iyi değil**
- 99 ER: **nein dein deutsch ist/dein türkisch ist escht nisch**
100 **gut**
[hayır Almanca/Türkçen gerçekten iyi değil]
- 101 SE: **warum denn?**
[neden ki?]
- 102 ER: **ja weil du scheiße redest**
[evet çünkü bok gibi konuşuyorsun]
- 103 SE: **isch rede nisch scheiße**
[bok gibi konuşmuyorum]

Yukarıdaki transkripsiyon örneklerinde, üçüncü neslin iki önemli özelliği ayırt edilebilmektedir. Öncelikle JE (3K) ve YA (4K) arasındaki konuşmaya bakıldığında, katılımcı JE'nin “neden biliyor musun çünkü orası memleket (.) memleket her zaman daha güzeldir” (s. 102-103) sözleri ile memleketi Türkiye'ye olan duygusal bağlılığını ifade ettiği görülmektedir. Ancak son iki konuşma örneğinde üçüncü kuşak katılımcıların Türkçe ve Almanca dil becerileri arasında geniş bir asimetri olduğu ve katılımcıların Türkçedeki yetersizlikleri açıkça gözlemlenebilir. İkinci ve üçüncü neslin memleket algıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, her iki kuşak arasında yüksek oranda bir korelasyon bağı olduğu açıkça görülebilir. İkinci neslin Türkiye'ye olan duygusal bağı üçüncü kuşakta da devam etmektedir. Buna karşılık, üçüncü kuşağın Türkçe dil yeterliliklerinde ikinci kuşağa oranla bir düşüş gözlemlenmektedir. Araştırmaya katılan üçüncü kuşak katılımcıların tümü farklı seviyelerde Türkçe konuşabilseler de, katılımcıların Türkçe dil becerileri sınırlı düzeyde kalırken, bu durum Almancada farklıdır. Türkçe dilbilgisi üçüncü kuşakta zayıflarken, Almanca dilbilgisi aynı oranda artmıştır. Bu noktada her iki neslin dil becerileri arasında bir ayna ilişkisi olduğu söylenebilir: İkinci neslin ‘eksik’ olarak nitelendirilebilecek Almancası, üçüncü neslin Türkçe becerilerine benzemektedir. Bu nedenle üçüncü neslin, ebeveynlerinin aksine, Almanca-Türkçe

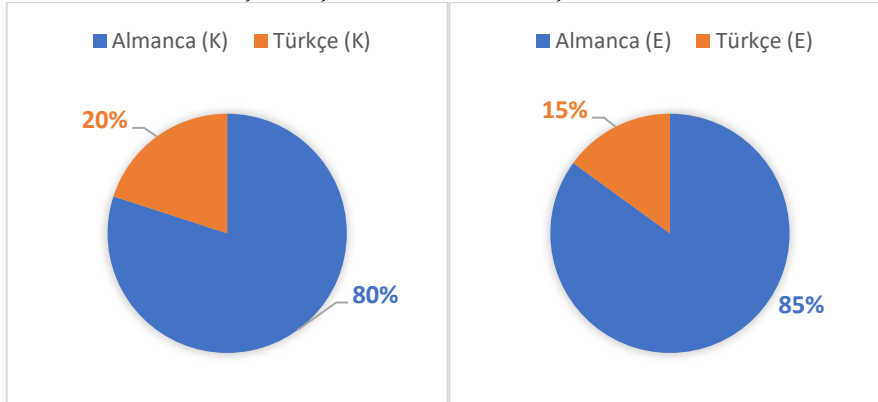
karışık dil görüngülerini daha az kullanması şaşırtıcı değildir. Buna karşın, üçüncü nesil Almancanın dil yapılarını yenilikçi ve üretken bir şekilde kullanmakta olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun, sözcük dağarcığı ile kuşaklara özgü kültürel bellek arasındaki karşılıklı ilişkiden kaynaklandığı söylenebilir. Üçüncü kuşak katılımcılar Almanca ile yoğun ilişki içerisinde içinde büyüdükleri için, Almancanın etkileşimsel-dilbilgisel yapılarıyla daha aktif ve dinamik bir şekilde oynayabilmektedirler, bu da toplum içerisinde gözle görünür yeni dilsel yapıların ortaya çıkmasına ve dolayısıyla göç söyleminin sosyal-sembolik odağında pozitif yönde bir kaymaya yol açtığı söylenebilir.

4.4 Dördüncü Kuşak Göçmenlere Dair Bulgular

Dördüncü kuşak göçmenlerin derlem kapsamındaki Türkçe ve Almanca kullanım oranları aşağıdaki grafiklerde sunulmuştur:

Grafik 7: Dördüncü Kuşak Göçmenlerin Genel Türkçe ve Almanca Kullanım Oranları

Grafik 8: Dördüncü Kuşak Göçmenlerin Cinsiyetlere Göre Türkçe ve Almanca Kullanım Oranları

Almanca ve Türkçenin dördüncü neslin dil materyalinde kullanım oranlarına ilişkin sunulan yukarıdaki grafikler, araştırmaya katılan örneklem grubunun günlük konuşma pratiklerinde Almancanın daha ağırlıklı olarak tercih edildiğini göstermiştir. Almancanın ortalama oranı %82, Türkçenin ise %18'tir. Deneklerin neredeyse dörtte üçünden fazlası (38 kişi, %78) Almancayı kuşak ortalaması olan %82'nin üzerinde kullandığı istatistiği bu noktada özellikle önem bir veri olarak yorumlanabilir. Bu durum, dördüncü nesil katılımcılarının Almancaya yüksek düzeyde hakim olduklarını ve dolayısıyla Almancada çeşitli dilsel ifade araçlarını kullanabildiklerini açıkça göstermektedir. Bu rakamlar aynı zamanda dört nesil boyunca dilde yaşanan değişim ve gelişimi de gözler önüne sermektedir: Önceki üç nesille karşılaştırıldığında, dördüncü nesilde Almanca kullanımı gözle görülür şekilde artmıştır ve bu da bu neslin Almanca dil becerilerinin açık bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bir önceki kuşağa kıyasla dördüncü kuşağın Almanca kullanımında yaklaşık %10'luk bir artış söz konusudur. Bu fark dördüncü neslin dil pratiklerinin diğerlerine kıyasla büyük ölçüde farklılaştığına net bir şekilde dikkat

çekmektedir. Çok dilli bir konuşma mekânına sahip olan bu kuşak Alman toplumu ve Almancayla yakın ilişki içerisinde. Bu bağlamda Almanca'nın dördüncü kuşak katılımcılar arasında sadece dilsel düzeyde değil manevi olarak da önem kazandığı söylenebilir. Bu durumun temel nedeni, dördüncü kuşağın Almanya'da doğup büyümekle kalmayıp, ebeveynleri tarafından da Alman kültür ve diline ait bir kültürel ve dilsel bellekle iç içe yetiştirilmeleridir. Bu kuşağın Alman dili ve kültürü ile olan yoğun dil teması, Türkçe kullanımının azalmasına neden olmuştur. Etnografik saha araştırmasında bu bağlamda gözlemlenen en önemli eğilimlerden biri, dördüncü kuşağın içerisinde çok büyük bir kitlenin neredeyse hiç Türkçe bilmemesidir. Üçüncü kuşak ebeveynleri tarafından sadece Almanca konuşularak yetiştirilen bu grup, Türkçeyle ilk kez Almanca-Türkçe çok dilli bağlamda ya da yaz tatillerinde karşılaşmıştır.

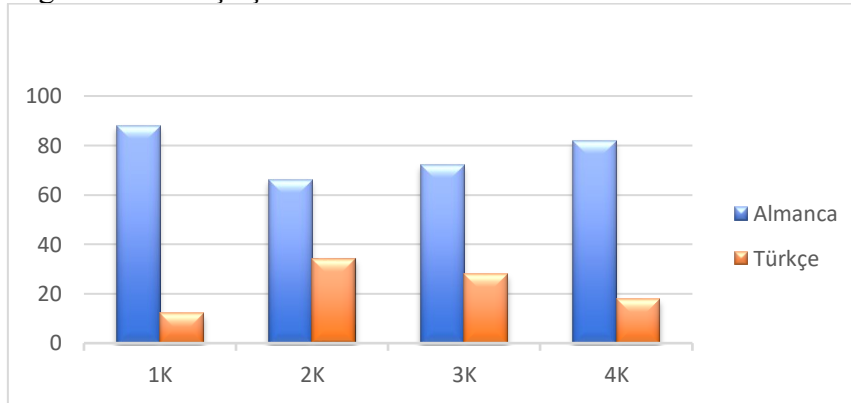
Aşağıda sunulan konuşma örnekleri, dördüncü neslin Almanca ve Türkçeyle olan ilişkilerinin sosyokültürel nedenlerine dair önemli ipuçları içermektedir (Katılımcı EL (4K) s. 26-47; Katılımcı MM (3K): s. 43-47):

- 26 UB: [hm_hm] magst du türkei?
[Türkiye'yi seviyor musun?]
- 27 EL: **ja ich mag türkei**
[evet seviyorum]
- 28 UB: was machst du in der türkei?
[Türkiye'deyken ne yapıyorsun?]
- 29 EL: ja wir gehen ins dorf w/bin mit meine o:ma ja (.) opa
[köye gidiyoruz ananem ve dedemin yanına]
- 30 (.) cousinen couisens (.) was noch (2.0) ja:
[(.) kuzenler kuzenler (.) başka ne (2.0) evet:]
- 31 UB: okay (2.0) warst du in istanbul?
[tamam (2.0) hiç İstanbul'a gittin mi?]
- 32 EL: ja ich war in istanbul aber nicht so oft (.) war nicht
33 überall
[evet İstanbul'a gittim ana çok değil (.) her yerini görmedim]
- 34 UB: hm_hm was hast du gemacht in istanbul?
[İstanbul'da ne yaptın?]
- 35 EL: ja: bei cousine couisens was sollen wir machen
36 langweilisch
[evet: kuzenlerleydim ne yapıcaktık ki sıkıcı]
- 37 UB: langweilisch
[sıkıcı]
- 38 EL: türkei halt **deutschland ist besser**
[Türkiye şey Almanya daha iyi]
- 39 UB: echt
[gerçekten mi]
- 40 EL: ja ((lacht)) (.) ähm
[evet ((gülüyor)) (.) ehm]
- 41 UB: was/was/was besser ist in/in/in der deutschland
[al/almanyada ne/ne/ne daha iyi?]
- 42 EL: **was ist besser in deutschland (.) isch hab meine**
43 **freunde hier das reischt**
[Almanya'da ne daha iyi (.) burada arkadaşlarım var bu yeterli]
- 43 MM: also bin ich (2.0) **in deutschland bin ich ausländer in**
44 **türkei bin ich almanca** (.) ((UB lacht)) also mir kommt
45 das beide gleich (.) also überall bin gleich (.) also
46 **ich weiß net wo ist mein land (2.0) kann ich mir auch**
47 **nicht unterscheiden [] wo besser wo schlecht ist**
[Yani ben (2.0) Almanya'da bir yabancıyım
türkiye'de almanca'yım (.) ((UB gülüyor)) bana öyle geliyor
bana ikisi de aynı geliyor (.) bu yüzden her yerde aynıyım (.)
bu yüzden ülkemizin nerede olduğunu bilmiyorum (2.0)
nerenin iyi nerenin kötü olduğunu ayırt edemiyorum]

Yukarıda sunulan örnekler dördüncü kuşağın iki farklı dil ve kültürle olan ilişkilerini açıkça göstermekte, katılımcıların dilsel ve kültürel benlik algılarına dair önemli örnekler sunmaktadır. İlk konuşma örneğinde katılımcı EL Türkiye’yi daha çok yaz tatilini geçirdiği bir yer olarak tanımlamaktadır. Almanya ise doğduğu, büyüdüğü, kendisinin ve arkadaşlarının yaşadığı ülkedir. Katılımcının Almanya ile duygusal bağının artması kuşaklar bazında bir dönüşüm sürecine de işaret etmektedir. Önceki nesillerde kendini Almanya’ya ait hissetmeme duygusu dördüncü kuşakla birlikte yerini Almanya’nın yavaş yavaş memleket⁹ olarak benimsemesine bırakmıştır. Bu durum ikinci örnekte MM’nin sözleriyle daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Üçüncü kuşağın bir temsilcisi olan MM çocuklarıyla neden Almanca konuştuğunu, kendi olumsuz göç deneyimlerinden yola çıkarak aslında Alman-Türk göç bağlamında çok sık duyulan bir ifadeyle cevap vermiştir: “Almanya’da bir yabancıyım Türkiye’de almancıyım”, “bana ikisi de aynı geliyor (.) bu yüzden her yerde aynıyım (.) bu yüzden ülkemin nerede olduğunu bilmiyorum” (s. 43-47). Ethnografik saha araştırması esnasında da MM ve üçüncü kuşak birçok ebeveyn çocuklarını bu her iki tarafa da ait olamama duygusundan korumak için evde de çoğu zaman Almanca konuştuklarını pek çok kez dile getirmişlerdir. Bu bağlamda dördüncü kuşağın dil kullanımı, benliğinin Almanya ve Almanca ile iç içe geçmesinin bir yansıması olarak tanımlanabilir. Tüm bu bulgular kuşaklara olan aidiyetin dil becerileri üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu sonucunu da ortaya koymakta ve üçüncü kuşaktan itibaren başlayan göçün dengeleyici karakterinin, dördüncü kuşakta zirveye ulaştığını ve dilsel, kültürel ve etnik çeşitliliklerin senkronizasyonun olumlu yönde devam ettiğini göstermektedir.

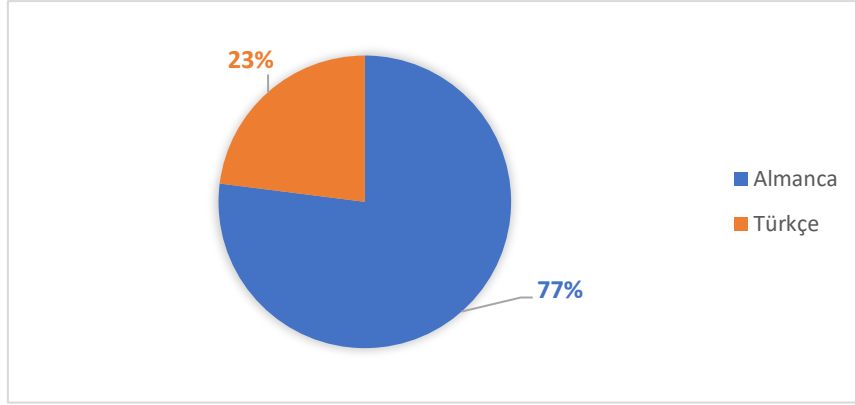
5. TARTIŞMA

Dört kuşağa ait verileri karşılaştırılmalı olarak incelenmesine ilişkin aşağıda sunulan veriler Türk göçmenlerin günlük dil kullanımına ve konuşmalarında Almanca ve Türkçeyi ne oranda kullandıklarına dair genel bir bakış açısı sunmaktadır:

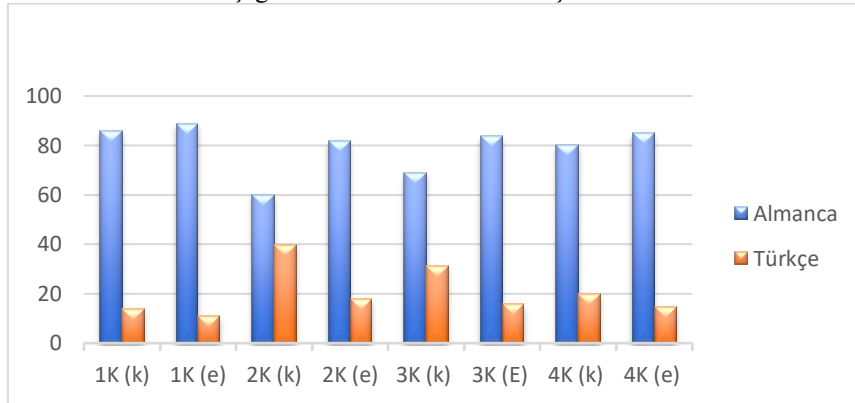

Grafik 9: Kuşaklar Bazında Genel Almanca ve Türkçe Kullanım Oranları

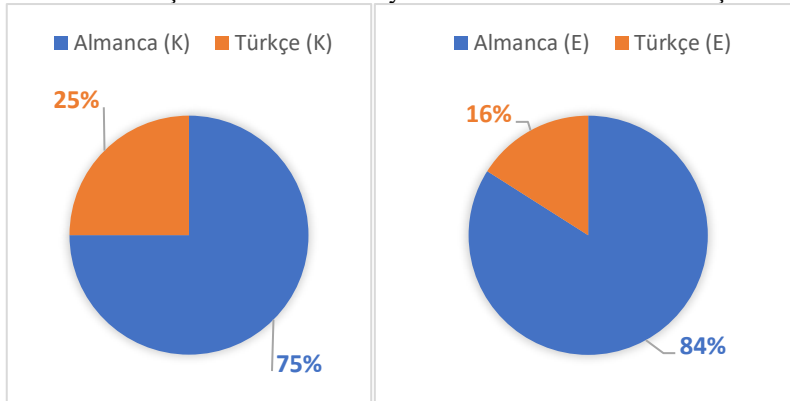
⁹ Türk göçmenlerin kuşaklar boyunca değişim gösteren memleket algısı edebiyat dünyasında da geniş yer bulmuştur. Bu bağlamda Dinçer Güçyeter’in Leipzig Kitap Fuarı’nda yılın kitabı ödülünü kazanan “Unser Deutschlandmärchen” (Almanya Masalımız) (2022) adlı otobiyografik romanı ve Özcan Mutlu’nun editörlüğünü yaptığı Almanca (2021) ve Türkçe (2022) olarak yayımlanan “Almanya Nasıl Vatan Oldu? Türkiye - Almanya İşgücü Anlaşması’nın 60. Yılı” başlıklı kitabı edebiyat dünyasında olduğu kadar medyada da geniş yankı uyandırmıştır. Diner Güçyeter, kendi ailesinin göç hikayesinden yola çıkarak özellikle göçün ilk yıllarından itibaren yaşanan ikilemleri anlattığı romanında memleket ve aidiyet konularına odaklanırken; Özcan Mutlu, Almanya’yi artık kendi memleketi olarak gören 27 Türk’ün hayat hikayesini ele almaktadır.

Grafik 10: Dört Kuşağın Genel Almanca ve Türkçe Kullanım Oranları

Grafik 11: Kuşaklar Bazında Cinsiyetlere Göre Almanca ve Türkçe Kullanım Oranları

Grafik 12: Dört Kuşağın Cinsiyetlere Göre Almanca ve Türkçe Kullanım Oranları

İstatistiksel veri analizinin sonuçlarına genel olarak bakıldığında, Türk göçmen kuşakların günlük hayatta yüksek oranda Almanca konuştukları açıkça görülmektedir (1K %88; 2K %66; 3K %72; 4K %82). Dört neslin dil materyalindeki ortalama Almanca kullanım oranı %77 iken, Türkçe kullanımı %23'tir. Bu noktada özellikle birinci kuşak katılımcıların Almanca sözcükleri kuşaklar arası genel ortalama olan %77'in üzerinde kullandıkları istatistiği dikkat çekmektedir. Almanca ve Türkçe dil kullanımı arasındaki bu asimetri, daha önce de belirtildiği gibi birinci kuşak göçmenlerle yapılan ses kayıtlarının ağırlıklı olarak anlatı görüşmeleri şeklinde gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Günlük yaşamlarında sadece zorunlu durumlarda Almanca konuşan bu kuşak için, anlatı görüşmesi bir ödev olarak algılanmış ve katılımcılar iletişimsel belleklerinde kodlanmış olan 'Almanca konuşma' kuralına sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışmışlardır. Bu durum, istatistiksel verilerde ölçülen Almanca ve Türkçe dil kullanımı arasında büyük bir fark oluşmasına yol açmıştır. Bu durum - etnografik gözlem sonuçlarının da ortaya koyduğu gibi - birinci kuşak göçmenlerin daha çok Türkçe konuştukları gündelik hayatlarının bir yansıması olarak yorumlanabilir. İstatistiksel analiz sonuçları, birinci

kuşak göçmenlerin Almanca iletişim amaçlı bir ilişki içinde olduklarını göstermiş ve bu durum da baskın dil ile bireylerin bu dille olan ilişkisi arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur: Bir dilde ne kadar çok sosyalleşirlerse, o dilde o kadar ifade edici olunur. Bu saptama sonucunda, ikinci neslin günlük konuşmalarında Almanca ve Türkçenin ortalama bir şekilde dağılım göstermesi şaşırtıcı değildir. Almancanın oranı ikinci kuşakta %66 iken, Türkçe %34'tür. Bu istatistiksel veriler birinci neslin sonuçları ile karşılaştırıldığında, ikinci neslin günlük yaşamda anne babalarının aksine Almancayı oldukça yetkin bir şekilde kullandığı görülebilir. Birinci kuşağın Almanca ve Türkçe kullanımındaki uçurumun aksine, ikinci kuşakta her iki dilin de dinamik bir şekilde bir arada kullanımı söz konusudur. Her ne kadar ikinci neslin Almancayla doğuştan gelen bir ilişkisi olmasa da, kk yaşta Almanya'ya göç etmiş ve o zamandan beri çok dilli bağlamda sosyalleşmişlerdir, hatta çoğu zaman bu ailelerini farklı bağlamalarda dilsel olarak temsil etmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle, ikinci kuşak göçmenlerin konuşmaları dinamik ve çok dilli olarak tanımlanabilir. nc neslin istatistiksel veri sonuçlarına bakıldığında, Almancanın günlük yaşamdaki ağırlığı açıkça görülmektedir (%72 Almanca, %28 Türkçe). Aynı şekilde dördüncü nesilde de Almanca kullanım düzeyi son derece yüksektir, hatta ebeveynlerine oranla %10'luk bir artış gözlemlenmiştir. Bu istatistikler, nc ve dördüncü neslin Almancayla doğuştan gelen yakın bir ilişkisi olduğunu açıkça göstermektedir. Bu doğuştan gelen yetenek ve çok dilli bağlamın farklı ağlarında çok etnikli ve çok kültürlü sosyalleşmeleri nedeniyle, nc ve dördüncü kuşak göçmenler Almanca ifade biçimlerini farklılaştırarak kullanabilmektedirler.

Kuşaklar arasındaki cinsiyetlere göre konuşma dağılımını incelendiğinde Almanca ve Türkçe kelime kullanımı açısından kadın ve erkek katılımcılar arasında kuşaklar özelinde olduğu gibi genel ortalamada da belirgin farklılıklar olduğu açıkça görülmektedir. Erkekler arasında Almanca konuşma oranı kadınlara göre gözle görülür bir şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (1K e89% k86%; 2K e82% k%60; 3K e84% k69%; 4K e85% k80%). Almanca ve Türkçe dillerinin genel kullanım oranları bakımından kadın ve erkek katılımcılar arasında %9'luk bir fark bulunmaktadır: Almanca kullanım oranı erkeklerde %84, kadınlarda ise %75'dir. Erkekler ve kadınlar arasındaki bu cinsiyete özgü farklılık, g bağlamında ortaya çıkan sosyal kategorilere dair doğrudan ipuçları vermektedir. Grldğu üzere, erkek katılımcılar kuşaklar özelinde olduğu gibi genel ortalamada da diller arasında daha az geçiş yapmakta ve iletişimsel pratiklerinde Almanca ifade biçimini kullanmaktadır; bu durum etnografik saha araştırmasının katılımcı gözlem notlarında belirtilmiş ve doğrulanmıştır. Buna karşın, kadın katılımcılar günlük iletişimde Almanca ve Türkçeyi karışık kullanmaktadırlar. Bu bağlamda erkek katılımcıların günlük yaşamda sosyal statülerini pekiştirmek için dillerini sosyal bir prestij göstergesi olarak kullanmakta oldukları, ancak kadın katılımcıların kişilerarası sosyal ilişkilere ve duygusal bağa daha fazla önem verdiği sonucuna varılabilir.

Tüm bu analiz sonuçlarına dayanarak kuşağa ve cinsiyete özgü dil kullanım eğilimlerinin, bir yandan bireylerin Almanca-Türkçe okdilli bağlamdaki sosyal konumlarının, diğer yandan ise sosyal çevreyle olan ilişkilerinin bir temsili olduğu söylenebilir. Almanca kullanımı kuşaklar boyunca sadece sözcüksel düzeyde artmamış, aynı zamanda dil kullanım dinamikleri de her yeni kuşakta farklılaşmıştır. Birinci kuşak için doğuştan gelen ve düşünme-kavrama kaynağı olarak kullanılan dil Türkçe iken, dördüncü nesile gelene kadar bu durum değişmiş ve doğuştan gelen ve kavrama-ifade yeteğini şekillendiren dil olarak zamanla Almanca daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Katılımcıların, Alman-Türk okdilli bağlamının heterojen dünyasına ne kadar aktif bir şekilde katılırlarsa, Almancada o kadar fazla yetkin oldukları tespit edilmiştir. Bu bağlamda farklı göçmen kuşakların Almanca-Türkçe karışık dil pratiklerinin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu sonucuna varılabilir. Bu durum, giriş kısmında belirtilen iki toplum, kültür ve dil arasındaki senkronizasyon sürecinin tamamlanmasıyla birlikte, kuşaklar bazında Almanca kullanımının da farklılaştığının ve pozitif yönde bir değişim ve gelişim gösterdiğinin açık bir göstergesidir.

6. SONUÇ

İş gücü anlaşmasıyla başlayan göç hareketi, Türk-Alman göç tarihi boyunca çeşitli dilsel, kültürel ve toplumsal aşamalardan geçmiş, bu aşamalar kendini en belirgin şekilde kuşaklar bağlamında göstermiştir. İlk kuşakla birlikte yabancı bir misafir olarak başlayan göç süreci, dördüncü kuşak ile birlikte Almanca-Türkçe çokdilli bağlamda paradigmatik bir değişim gerçekleşmiş, Türk göçmen dili 'eksiklik' odaklı negatif bir kavramdan Almancayı 'zenginleştirici' olarak tanımlanan pozitif bir kavrama evrilmeye başlamıştır. Burada dilsel ve sosyo-kültürel açıdan bir değişim söz konusudur, yani sadece göçmen kuşakların dil tutumlarında değil, aynı zamanda Türk göçmenlere yönelik algıda da bir değişim söz konusudur. Bu veriler özetinde Almanya'da yaşayan göçmen kuşaklar boyunca çokdillilik algısını da yeniden yorumlayan temel bir dilsel ve kültürel farklılık yansımasının devreye sokulduğu söylenebilir. Bu perspektiften bakıldığında, Alman-Türk çokdilli bağlamdaki çeşitli toplumsal mekanizmalar, dil aracılığıyla yeni bir kültür anlayışının önünü açmaktadır.

Veri analizi ve değerlendirmesi sonucunda elde edilen sonuçlar, her bir göçmen kuşağın hem Alman toplumuna hem de Almancaya olan önemli etkisini ortaya koymuştur. Çalışmada, Türk göçmenlerin Almanca konuşurken kullandıkları dil değişikliklerinin kuşaklar arasında yüksek oranda farklılaştığı tespit edilmiştir. Türk göçmen kuşaklarının dilsel çeşitlilik mekanizmaları dinamik bir karaktere sahiptir ve kuşaklar boyunca sürekli olarak değişim ve gelişim göstermiştir. Çocuklar, gençler, yetişkinler ve yaşlılar hepsi aynı dili konuşsalar da, bu kuşaklar arasında belirgin farklılıklar dikkati çekmektedir. Alman-Türk ortak yaşamının getirdiği dilsel ve kültürel çeşitlilik ile başa çıkabilmek için, Türk göçmenler kuşaklar boyunca yeni stratejiler geliştirmiştir. Her bir kuşak dönemin dinamiklerini temsil eden kendi kuşağına özgü bir dile sahiptir ve Türk göçmen kuşakları örneğinde gösterilen bu dilsel değişim süreçlerinin Almancayı olumsuz yönde etkilemediği, aksine Alman dilini zenginleştirdikleri ve Alman toplumunda süre gelen klasik göçmen kavramının pozitif yönde değişime yol açtığını ortaya koymuştur. Sadece göçmenlerin kendileri değil, onların Alman-Türk çokdilli bağlamının sınırları içindeki ve ötesindeki hareketleri de Alman dili ve toplumunda önemli değişikliklere yol açmaktadır. Bu bağlamda, Alman-Türk çokdillilik ortamının zengin bir dilsel rezervuar içerdiği ve bu nedenle hem Türk göçmen kuşaklarının kimlik oluşumunda ve hem de kültürlerarası bir diyalog köprüsü olarak önemli bir işleve sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

7. KAYNAKÇA

Bade, Klaus J. (2008). „Die Enzyklopädie: Idee – Konzept – Realisierung“. In: Bade, Klaus J./Emmer, Pieter C./Lucassen, Leo/Oltmer, Jochen (Hrsg.). Enzyklopädie Migration in Europa: Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart. 2. unveränderte Auflage, Paderborn: Ferdinand Schöningh. S. 19–27.

Bade, Klaus J. (1983). Vom Auswanderungsland zum Einwanderungsland? Deutschland 1880–1980. Mit einem Geleitwort des Präsidenten der Bundesanstalt für Arbeit J. Stingl (Beiträge zur Zeitgeschichte, Bd. 12), Berlin: Colloquium Verlag.

Bade, Klaus J. (1993). „Migration in Geschichte und Gegenwart: Deutsche Erfahrungen und Perspektiven“. In: Koch-Arzberger, Claudia u. a. (Hrsg.). Einwanderungsland Hessen? Daten, Fakten, Analysen. Opladen: Westdeutscher Verlag, S. 1–16.

Bade, Klaus J./Oltmer, Jochen (2004). Normalfall Migration. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

Bade, Klaus/Oltmer, Jochen (2008). „Deutschland“ In: Bade, Klaus J./Emmer, Pieter C./Lucassen, Leo/Oltmer, Jochen (Hrsg.). Enzyklopädie Migration in Europa: Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart. 2. unveränderte Auflage, Paderborn. Ferdinand Schöning. S. 141–170.

Bracker, Philipp (2017). Die Entstehung ethnischer Identität bei „Menschen mit türkischem Migrationshintergrund“. Waxmann. Band 44.

Canoğlu, Hatice Deniz (2012). Kanak Sprak versus Kiezdeutsch: Sprachverfall oder sprachlicher Spezialfall? Eine ethnolinguistische Untersuchung. Berlin: Frank & Timme.

Canoğlu, Hatice Deniz (2023). Der deutsch-türkische Mehrsprachigkeitskontext. Etappen des Sprachwandels im Generationenverlauf türkischer Migranten. Berlin: Frank & Timme.

Cindark, Ibrahim (2010). Migration, Sprache und Rassismus. Der kommunikative Sozialstil der Mannheimer „Unmündigen“ als Fallstudie für die „emanzipatorischen Migranten“. Tübingen: Narr.

Dirim, Inci/Auer, Peter (2004). Türkisch sprechen nicht nur die Türken. Über die Unschärfebeziehungen zwischen Sprache und Ethnie in Deutschland. [Linguistik – Impulse & Tendenzen 4]. Berlin: de Gruyter.

Gestring, Norbert/ Janßen, Andrea / Polat, Ayça (2009). Prozesse der Integration und Ausgrenzung. Türkische Migranten der zweiten Generation. 2. Auflage, Berlin: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Gücyeter, Dinçer (2022): Unser Deutschlandmärchen. Berlin: Mikrotex.

Han, Petrus (2010). Soziologie der Migration. Erklärungsmodelle, Fakten, Politische Konsequenzen, Perspektiven. 4. unveränderte Auflage, Konstanz/München: UVK Verlagsgesellschaft.

Hradil, Stefan (2012). „Bevölkerung. Die Angst vor der demographischen Zukunft“. In: Hradil, Stefan (Hrsg.). (Dossier) Deutsche Verhältnisse. Eine Sozialkunde Bonn. Bundeszentrale für politische Bildung, S. 41–64

Hunn, Karin (2005). „Nächstes Jahr kehren wir zurück ...“: Die Geschichte der türkischen „Gastarbeiter“ in der Bundesrepublik. Göttingen: Wallstein Verlag

Kallmeyer, Werner (1994). „Das Projekt ‚Kommunikation in der Stadt‘“. In: Kallmeyer, Werner (Hrsg.). Kommunikation in der Stadt. Teil I: Exemplarische Analysen des Sprachverhaltens in Mannheim. (= Schriften des Instituts für deutsche Sprache 4). Berlin/New York: de Gruyter. 1–38.

Karakaşoğlu, Yasemin (2008). „Türkische Arbeitswanderer in West-, Mittel- und Nordeuropa seit der Mitte der 1950er Jahre“. In: Bade, Klaus J./Emmer, Pieter C./ Lucassen, Leo/Oltmer, Jochen (Hrsg.). Enzyklopädie Migration in Europa: Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart. 2. unveränderte Auflage, Paderborn: Ferdinand Schöning. S. 1054–1060.

Keim, Inken (2007). „Internationale Soziolinguistik und kommunikative, soziale Stilistik“. In: Sociolinguistica 20 (2007), Heft 1. 70–91.

Keim, Inken (2008). Die ‚türkischen Powergirls‘. Lebenswelt und kommunikativer Stil einer Migrantinnengruppe in Mannheim. Tübingen: Narr.

Keim, Inken (2012). Mehrsprachige Lebenswelten. Sprechen und schreiben der türkischstämmigen Kinder und Jugendlichen. Tübingen: Narr.

Mutlu, Özcan (2022). Almanya Nasıl Vatan Oldu? Türkiye - Almanya İşgücü Anlaşması'nın 60. Yılı. Doğan Kitap.

Mutlu Özcan (2021). Wie Deutschland zur Heimat wurde: 60 Jahre Deutsch-Türkisches Anwerbeabkommen. Essen: Correctiv.

Nuscheler, Franz (2004): Internationale Migration. Flucht und Asyl. Zweite Auflage, Grundwissen Politik, Band 14, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Plewnia, Albrecht (2011). „Migranten und ihre Sprachen“. In: Eichinger, Ludwig M./ Plewnia, Albrecht/Steinle, Melanie (Hrsg.). Sprache und Integration. Über Mehrsprachigkeit und Migration. (Studien zur deutschen Sprache 57) Tübingen: Narr, S. 7–11.

Schenk, Michael/Bergs, Alexander (2004). „Netzwerk“ In: Ammon, Ulrich (Hrsg.). Soziolinguistik. Band 1, Berlin/New York: De Gruyter. S. 438–443.

Schumann, Kathleen (2021). Der Fokusmarker ‚so‘. Empirische Perspektiven auf Gebrauch und Verarbeitung eines Ausnahmeelements. Berlin: De Gruyter.

Selting, Margret u. a. (1998). „Gesprächsanalytisches Transkriptionssystem (GAT)“ In: Linguistische Berichte, 173, S. 91–122.

Selting, Margret u. a. (2009). „Gesprächsanalytisches Transkriptionssystem 2 (GAT2)“. In: Gesprächsforschung, Ausgabe 10, S. 353–402.

Simmel, Georg (1903). „Die Großstädte und das Geistesleben“. In: Petermann, Theodor (Hrsg.). Die Großstadt. Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung. Jahrbuch der Gehe-Stiftung zu Dresden, Bd. 9, Dresden: Zahn & Jaensch. 185–206.

Simmel, Georg (1992). „Exkurs über den Fremden.“ In: Simmel, Georg. Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung, Gesamtausgabe, herausgegeben von Otthein Rammstedt, Bd. 11, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, S. 764–771

Tannen, Deborah (1991). Du kannst mich einfach nicht verstehen. Warum Männer und Frauen aneinander vorbeireden. Aus dem Amerikanischen von Maren Klostermann. Hamburg. Kabel.

Weber, Tilo (2010). Lexikon und Grammatik in Interaktion: Lexikalische Kategorisierungsprozesse im Deutschen. Berlin/New York: De Gruyter.

Wiese, Heike (2012). Kiezdeutsch. Ein neuer Dialekt entsteht. München: C. H.Beck.